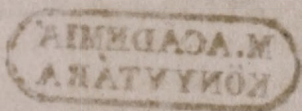

KRITIKAI LAPOK.

KIADJA

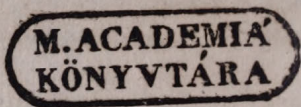
B A J Z A.

II. FÜZET.

PEST, 1833.

IFJ. KILIAN GYÖRGY KÖNYVÁROS'
TULAJDONA.

Megjelent martius' 16-dikán 1833.
Budán a' magyar kir. egyetem' betűivel.

F O G L A L A T.

A' kritikáról	5
Levelek a' Szent Hajdan' Gyöngyei iránt	43
A' Szent Hajdan' Gyöngyei' birálatára	62
Felelet Kazinczynak	65
A' személysértésről	73
Felvilágosítás	77
Nem miről, hanem miként	79
Barátságos szózat Almási Balogh Sámuelhez	81
Patriotische Rüge	88
Rumy ellen	94
Nyilatkozás Kazinczy' vádolatira	112
Egyvelgek	119

FOOD TABLE

1	1/2 cup (125g)
2	1/2 cup (125g)
3	1/2 cup (125g)
4	1/2 cup (125g)
5	1/2 cup (125g)
6	1/2 cup (125g)
7	1/2 cup (125g)
8	1/2 cup (125g)
9	1/2 cup (125g)
10	1/2 cup (125g)
11	1/2 cup (125g)
12	1/2 cup (125g)
13	1/2 cup (125g)
14	1/2 cup (125g)
15	1/2 cup (125g)
16	1/2 cup (125g)
17	1/2 cup (125g)
18	1/2 cup (125g)
19	1/2 cup (125g)
20	1/2 cup (125g)
21	1/2 cup (125g)
22	1/2 cup (125g)
23	1/2 cup (125g)
24	1/2 cup (125g)
25	1/2 cup (125g)
26	1/2 cup (125g)
27	1/2 cup (125g)
28	1/2 cup (125g)
29	1/2 cup (125g)
30	1/2 cup (125g)
31	1/2 cup (125g)
32	1/2 cup (125g)
33	1/2 cup (125g)
34	1/2 cup (125g)
35	1/2 cup (125g)
36	1/2 cup (125g)
37	1/2 cup (125g)
38	1/2 cup (125g)
39	1/2 cup (125g)
40	1/2 cup (125g)
41	1/2 cup (125g)
42	1/2 cup (125g)
43	1/2 cup (125g)
44	1/2 cup (125g)
45	1/2 cup (125g)
46	1/2 cup (125g)
47	1/2 cup (125g)
48	1/2 cup (125g)
49	1/2 cup (125g)
50	1/2 cup (125g)

FOOD TABLE

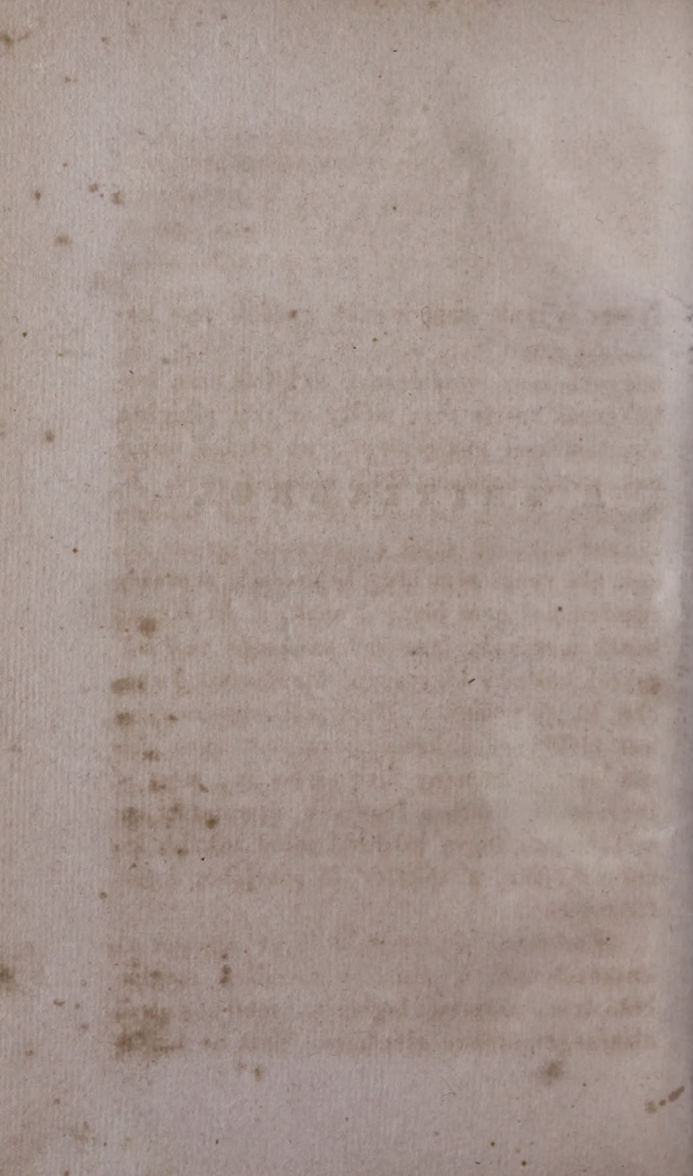
.....

.....

.....

.....

A' K R I T I K Á R Ó L.

Nincs nálunk sem inkább gyűlölt sem kevésbé értett szó, mint ez: kritika. A' nagyobb rész ócsárlásnak és hibák után leskődésnek tartja azt, melly az írói világban elrettentéssel pusztaságot, az olvasó világnak pedig úntatás által csömört okoz. E' fonák hiedelem kétségkívül olly író' fejében származott, ki saját dolgozásait igazító kezek alá venni sem elég belátással, sem elég türelemmel nem birt. Annak, a' ki lágyan bánik magával, igen is, szüksége van másoktól hasonló lágysággal fogadtatni. Az pedig, ki műveinek a' Horáttól annyira ajánlott törlögetéssel készít maradandóságot, bátran lép a' kemény bíró elébe is, mert a' legroszabb esetben legalább útmutatást remél, minél fogva hibáiból mind inkább kivetkezhetvén, a' tökélet' fő pontjához közelíthessen.

Embernek ártalmasabb férgé nincsen az önszeretetnél. A' szert és mértéket meghaladó írói önszeretet legbizonyosabb út az írói dicsőséget örökre elveszteni. Mert ne higyé-

tek, hogy volna ember eléggé erős mindég és mindenben a' leghelyesebbet egyszerre kitalálni. Legtöbb esetben vagy saját gondolkodás, vagy idegen intés tanít-meg a' rossz helyett jót, 's a' jó helyébe jobbat tenni. Homér száz meg száz Aristarchus' kezén ment keresztül míg azzá lőn a' mi; 's Shakespearnek régi nyomtatványiból megmutatta Tieck miképen javíthatott ő dolgozásain, mellyek nevét megdicsőíték. E' példa tűkör gyanánt szolgálhat némelly úgy nevezett genieknek, kik műveiket ihlés által származottaknak vélvén, azokat hibátlanoknak tartatni kívánják; 's benne sem magoknak változtatást, sem másoknak szabad ítéletet nem engednek.

Jobbítgatás a' maradandóság' egyedül való talpköve; a' jobbítgatás pedig szükségesen hiba - keresést és találást teszen-fel. Nincs író, kinek gondolkozás-módja, ismeretei, hajlandóságai 's művei jobbítást nem fogadhatnának-el 's jaj annak, ki ezen jobbításra teljes erővel nem törekszik! De a' jobbítás' mestersége nehezebb mint gondolhatnók. Nem elég változtatni, nem elég szót szóval, sort sorral felcserélni, hanem principiuminkat tisztogatni, ismereteinket mind bővíteni, mind célra irányzani, érzel-minket 's gondolatinkat nemesíteni 's művé-

szi hajlékonysághoz szoktatni; phantasiánkat gazdagítani, erősíteni és fékezni; nyelvünknek, kitételeinknek könnyű lebegést erőt 's ezerféle, de mindég illő, színt keresni: ez a' titok, a' mi által a' classicusság' úta felnyílik.

Ismerd ten magad'! mond a' régiség' bölcse; 's ez igazságra nincs senkinek nagyobb szüksége, mint az írónak, ki a' jelenkor' és maradék' szemeit magára készűl fordítani. A' könyvszerző' rendeltetése magas rendeltetés. Ki az élet' szepillantatnyi szüksége miatt 's a' könyváros' parányi zsoldjáért írogatjába az íveket; ki valamelly keresztül futó véleménynek, vagy a' hatalmasok' céljainak áldozza tollát; az elvette jutalmát ez életben 's a' maradék' tiszteletére számot ne tartson. Camoens éhen hala-meg, Rousseau üldöztetett; de fejéhez és kebléhez mindegyik hű maradt, 's dicsőségek el nem enyész örökké. Ha velök osztozni akarsz, ne válaszd a' tágas utat, mellyen a' sokaság tolong; hanem vonulj félre 's tedd-meg a' leg-hosszabb, legnehezebb menetelt: szállj-le saját magadba! Vedd szoros vizsgálat alá minden érzelmeidet, gondolataidat 's ismere-teidet; 's akár belső kútfőkből forrottak-ki, akár tapasztalás és tanulgatás által kívülről

eredtenek: válasz-d-ki közűlök a' jót, szépet és valót 's tedd szíved' és lelked' elkerülhetetlen szükségévé. Ez az első és legfontosabb lépés; mert csak így lehetséges írásaidnak a' tiszta és való érzés' bélyegét viselni. E' nehéz munkát szakadatlanúl kell egész életedben folytatnod 's egyszersmind tanulnod ismerni másokat is, kik előtted a' kevesektől ismert pályán dicsőséggel jártanak. E' kettős, de eredetileg egy kútfejtő studium (magad' és másokat vizsgálni) taníthat-meg egyedül mind magadból a' lehetséges erőt 's minden lehetséges oldalról kifejteni; mind idegen erőnek és ismeretnek úgy venni hasznát, hogy általa saját karaktered' valója, tisztasága és szépsége meg ne homályosodjék.

Illy vizsgálat magad és mások felett kétség kívül csak úgy vezet jó következtésekre, ha részrehajlatlanúl tétetik. Vak szeretet és feltétel nélküli tisztelet, épen úgy veszedelmes, mint szertelen bizatlanság saját erőnk-höz, 's előleges megvetés mások iránt. Nézd keresztűl az írói műv' célját 's karakterét 's ha e' kettő figyelmet érdemel, ügyekez-zél megítélni, hogyan van az elsőnek elég téve, 's milly híven tartatott-meg a' másik. Kímélés nélkül válasz-d-el a' jót a' rosztól, szépet

rúttól ; gazdag sajátságot szükkeblü utánazástól, genialitást mindennapiságtól, célirányost iránytalantól, 's több illyeket. Alapos bizodalom maga iránt a' nagyság' egyik alkotó része: de ezen bizodalmat csak akkor birhatod méltólag, mikor az érdeklött választási tehetséget hosszú tanulás és gyakorlat által sajátoddá tehetted. 'S ezen választási tehetség, vagy ha tetszik, tudomány az, a' mit kritikának neveznek.

Ez az előitéletek és visszaélések által sokszor és sokképen elundokított kritika a' maga valóságában nem egyéb ; mint a' nevelés, szokás és példák' előitéleteitől megtisztított józan észnek és hosszú célirányos gyakorlással kifejtett helyes ízlésnek következése. Az emberi ész' alaptörvényei mindég és mindenütt ugyan azok ; 's ha közönséges és magányos nevelés, ha vallási és polgári alkotvány, ha fonák észrevételekből eredt principiumok és szokások itt és ott elhomályosítják is : a' vizsgáló fej eredeztetés, hasonlítás és következtetés által tisztába hozhatja, 's az emberi észet Memphisben mint Athenában, Londonban mint Otahitiben bizonyos, egyetemi szabásokra vonhatja vissza, mik az egész földkerekségen keresztül zsinórmérték gyanánt szolgálnak. Ha így van az ésszel :

így kell lenni az ízléssel is; mert ez a' józan ész' elengedhetetlen befolyása, 's mondanom kellene, vezérlése alatt formált érzésnél, nem egyéb. Az izlés, való az, a' személyesség' sokféleségéhez képest ezerképen különbözik. De midőn egyetemiségről van szó, minden személyeségi különbözőségektől el kell vonni magunkat. Némelly gyenge szem némelly szín' tündökletét el nem viselheti, a' miben az erősebb kedvet talál; némelly gyenge ideget a' harmonica' hangjai kellemetlen erővel ráznak-meg, midőn az erősebb idegűt kellemesen mulatják; némelly eldurvult érzékűt a' tragikai szenvedély' legerősb kilobbanása sem hoz figyelembe, midőn a' kitisztult érzelmű ember szelíd, de jóltevő könyvet önt, az érzékenyséig elromlott pedig iszonyodva fordul-el: azért mellyik érezni tudó nem érzi, hogy Homer és Ossian, Sophokles és Shakspeare, Virgíl és Milton ugyan azon vonásokkal ismerték és rajzolták a' szépet, nagyot, felségest 's mindent a' mi még ezekhez tartozik? Lehet e' józanon állítanunk, mintha Aristophanes' korában a' komikai tehetség más alkotó részekből állott volna, mint ma? A' szép 's minden vele határos érzés minden kor, hely és éghajlat' embereiben egyforma alapvoná-

sokkal tündöklött. Következik, hogy az, a' ki a' józan ízlés' magvait keblében hordja (mert azokat, mint az okosságot, a' természettől nyerjük) nyomos studium által kifejtven készíthet magának bizonyos egyetemi, de személyiségi sajátságok 's szokásba ment formák által félre nem vezetett mértéket, a' mit saját és idegen művekre csalódás' félelme nélkül alkalmaztathat.

Kettőt beszélek: egyet, hogy van, legalább lehetséges, bizonyos egyetemi értékű alapokon épült k r i t i k a; másat, hogy illy kritikának birtoka nélkül egy nagyra törekedő író sem lehet. Azokat, kik ez utólsóra nézve ellenkezőt állítanak, szabad legyen kérdezni: ismernek e' nagy írókat különösen, 's virágzó literaturákat közönségesen, hol minden szép és jó ne a' kritika' segedelmével tenyészett volna? Homert és Ossiant hozzátok-fel. De mit szólnánk, ha a' Homer előtti énekesektől 's az Ossiant megelőzőt Bárdoktól művek szállottak volna hozzánk 's belőlök nyilván lenne: az elsőktől az utóbbiakig mint hágott felebb a' művészség, kétségkívül gond, reflexiók és gyakorlás, az az, sajátképen kritikai studium által. Mi volt a' drama Thespis alatt tudjuk a' régiektől, 's mondjátok-meg Thes-

pistól Aeschylosig ezen nagy lépést minek kell köszönnünk? Ha pedig Aeschylos után épen Sophoklest veszitek kézbe: fogjátok e' tagadni a' studium' szemmel látható nyoma-
it, mellyek a' bölcs görögöt a' tökélet' magasabb polcra felé vezették? Vagy azt vé-
litek e, hogy a' kolonosi Oedipus származha-
tott vala, ha szerzője előzőinek és egyko-
rúinak műveiket, saját műveivel sokszor és
gondosan nem hasonlította volna? E' hason-
lítás, e' studium által emelkedés, vagy emel-
kedni akarás, legnyilvánvalóbban kitetszik, ha
Aeschylos' Choephorosait a' Sophokles és
Euripides' Elektraikkal egybevetjük. Mind
a' három drámának tárgya ugyan azon egy:
a' gyermeke által meggyilkolt Klytaimnestra.
Az aeschylosi előadás minő egyszerűleg nagy,
de még nem egészen kiforrott, nyers érzel-
mekkel; Sophokles mennyivel gazdagabb
már formákban 's minden erős vonásai mel-
lett milly asszonyilag nemes képben állítja-
fel Elektráját. Euripides megbukott, de bu-
kása legvilágosabban mutatja: mennyire viz-
gálta legyen két előzőjét, midőn azoktól
eltérni, 's formáit az övéiknél gazdagabbak-
ká tenni 's a' szánakozást új situatiók által
magasb lépcsőre vinni törekszik. Az illy
kifejtéseket a' görög literatura' több ágain

keresztül is lehetne folytatnunk. Kisérje bár valaki a' görög prosa' történeteit a' laertai Diogenesnél fenmaradott pherekydesi töredéktől fogva egy felől Herodotosig, Thukydidesig és Xenophonig, más felől Platonig és Aristotelesig: 's állítsa, hogy az nem kritikai studiumnak köszöni virágzását. A' rómaiakról pedig ki fogná ezt tagadhatni? Nem szükség Cato' rögzös töredékeit Julius Caesarnak és Cicerónak síma nyelvével, az enniusi és pacuviusi nehéz folyású maradványverseket Virgil' bájos gördületű sorai-
val hasonlítgatnunk. Mert íme Cicero maga számtalanszor beszéli: melly szorgalommal és küzködéssel ügyekezett ő Demosthenes' erővel és tüzzeel teljes beszédét 's Isokrates' ékességgel rakott írásmódját sajátjává tenni. Midőn az előtte élt 's vele egykorú római beszélőkről rendre ítéletet mond; midőn magyarázza, miért volt Hortensius ifjantan híres? mert korához illőleg az asiai virágzó beszéddel élt 's miért vesztett, vénülvén, híreből? mert még akkor is a' korához, az az lankadó tüzéhez, már nem illő czifrázatokat el nem hagyta; midőn előadja, mint tért ő maga öregedő korában ifjúi áradozó beszédmódjáról az atticismus' egyszerűségére; midőn philosophi munkáinak egyikében

themává teszi magának a' dialog' platoniformáját nyomról nyomra (noha nem szerencsésen) követni, mind akkor saját kritikai studiumáról eleven vonásokat terjeszt előnkbe. 'S a' poetákat a' mi illeti: Horátz Augustushoz és Pisókhöz írt levelei, nem a' kritikának örök emlékeihez tartoznak e? Ha egyszer az ő tiszta principiumival megismerkedtünk, könnyen megfoghatóvá lesz előttünk az a' gond által nyert csín és szépség a' mi nem csak saját odáin, de barátjainak Virgílnak és Tibullnak műveiken is tündöklök; holott még a' Cícero' kezein keresztül ment Lucretius' nyelve is hozzájuk képest avult és nehézkes.

Ezer ilyen példákkal untathatnálak beneteket; elmondhatnám, miket tettek légyen az újabbkori Europa' híresei: de ki nem tudja azt jobban mint én? Nem is czélom példákkal bizonyíttatni azt, a' mi felől kétkedni nem lehet; csak azon ohajtást akarom nyilván kimondani: bár ez érdeklett kritikai studium' nyomai közöttünk mind sűrűbb, mind következéssel teljesebb jelenségekben mutatkoznak! Vagynak ugyan szerencsés talentumok, mellyek az ifjuság' erejétől segítve, különös studium' nélkül is, tiszteletre méltó műveket alkotnak: de az

így alkotott művek a' mellett hogy zavarosság nélkül ritkán vagynak, többnyire elsők és utólsók. A' természet által egy pontba szorított tűz lánggal pattan-ki 's elalszik; a' kipattanó lángot erőben fentartani 's tiszta, maradandó világítássá változtatni, nem vak pillantat', hanem a' művészileg kifejlett 's szabad akarat szerint munkálódó genie' következése. Elmét, érzelmet és képző tehetséget a' természet ad; tárgyakat pedig kívülről, tapasztalás által kell gyűjtenünk. A' ki ismereteit szélesíteni elmulta, az kénytelen azon kevés tárgyak' szűk körében legeltetni tehetségeit, mellyek valaha ez vagy amaz történetből előtte feltűntek 's kedvét és figyelmét megragadták. A' szűk körben forgó lélek hamar kimeríti magát, gondolati és képzelményi mindég ugyan azon egy ideákkal 's képekkel foglalatoskodván egy oldaluk maradnak 's fogynak inkább mint nevekednek. Ezer ilyen embereket láthattok mind az irói, mind a' nem irói világban, kik egész életeken keresztül magok magokat ismétlik 's azon egy ponton maradnak mind principiumikra, mind tetteikre nézve, hová egyszer történetből vetődtek. E' veszedelmes fenn akadás' eltávoztatására kíváncsatik tehát a' sokszor említett kritikai

studium, az az, több több ismeretszerzés
 célirányos gyakorlattal, és előre el nem
 foglalt komoly vizsgálattal párosítva. Isten
 az embert sok és sokféle belső erővel ké-
 szítette-ki; de csak az fejthet-ki magából
 minden erőt, ki sok és sokféle tárgyakkal
 teszi lelkét öszveérésbe. Kinek a' virágfes-
 tés szerencsésen ütött-ki, lehetetlen, hogy
 az emberi alakfestés elérhetetlen munka le-
 gyen; még is ha ecsetét napjai' mindegyi-
 kén egyedül virágra használta, természet-
 sen kicsiny körű festő fog maradni; 's mi-
 leszen még, ha virágban is nem dolgozott
 egyeben, azon bokrétán kívül, a' mit szere-
 tője' keblén legelőször meglátott? Ez egyet-
 lenegy forma, egyetlenegy helyzet és szín-
 adás bilincsbe veti képzeletét, hogy túl
 rajta emelkedni ne tudjon. Így történik az
 írókkal is, 's írok közt a' költővel leggyak-
 rabban. Nem mondom azonban, hogy az
 írónak mindenfélét kelljen próbálnia, azzal
 is örömet megelégedném, ha sokfélét nem
 próbál: ohajtásom teljesítve van, mihelyt az
 író a' maga tárgyát minden viszonyban 's
 minden oldalról a' lehetséges mélységgel
 tekintette, mihelyt formákban és tónban
 magát meggazdagította 's erővel hajlékony-
 ságot, hajlékonysággal biztos lebegést pá-

rosítani tud 's pályája' folytatában sem lankadás, sem ismétlés 's egy pont körül egyformán kerengés által magát meg nem únatja.

Azt kérdem már: miként lehessen a' nemzet' jobb agyagból gyúrt íróiban a' mind ezekre megkívántató studiumot leghatóságban felébresztteni? A' magányos készület hasznos is elkerülhetetlen is; még is ha csak magunkat halljuk, utóljára fejességre szokunk. Idegen ítélet' hallása érezteti velünk, hogy a' dolgot más szemekkel is lehet tekinteni; hogy van még olyan is a' mit nem tudunk, vagy nem jól tudunk; hogy abban a' mit hibátlannak hittünk, gáncsoskodni is szabad; hogy önszeretetünk' hizelgése i idegen szemeket hiányainkra nézve be nem hálózhatnak 's több illyeket. A' ki az ephemerisek' sorából egész komolysággal kiemelkedni akar, illy észrevételek után bizonyosan gondosabb pillantatot vet magába 's íme az idvességes munkának eleje meg van téve.

Sok nagy író' műveit ismerjük, de kevésről jött emlékezetbe, mint jutott elég erőre olly műveket készíthetni? Annál becsesb előttem Göthének ön életirása, mivel abban sokat szól azon studiumokról, miknél fogva magát íróvá képezte. Jegyezzé-

tek-meg e' környülményt, melly szerint magát 's műveit barátainak, például Herdernek és Menknek ítéletei alá szerette bocsátgatni. E' szokás, úgy hiszem, az ő írói nagyságának egyik igen nevezetes elősegítője volt. És keressetek a' tudomány' történeteiben példákat 's nem úgy találjátok e, hogy valahol több classicusságra törekedő írók őszinte barátsággal kapcsolódtak össze, ott a' való studium által a' művészi lélek fölébredezett 's gazdagon fejlett-ki. Ki nem tudja mi történt német szomszédainknál Lipcsében, Schweitzban és Göttingában? 's miért? Kétségkívül azért, mert a' szövetkezett írók egymást 's egymás által magokat figyelembe tartották; ismeretet, útmutatást, és visszaigazítást kölcsönösen adtak és vettek; szóval a' kritikát életbe és gyakorlatba hozták. A' mi egy kisebb társaságra nézve illy haszonnal teljes volt: miért ne lenne az hasonló környületek közt, egy egész nemzet' minden íróira nézve is? 'S ezen állítás' következésében miért ne lehetne, vagy inkább miért ne kellene a' kritikai studium' kölcsönös alkalmaztatásának minden írók közt fenn állani? Én legalább azon restséget, melly az önkritikával bajlódást olly nehézé teszi, vagy elszéleszteni,

vagy megbüntetni 's annál fogva az írói világba életet és erőt önteni nem látok más módot: mintha azok, kik a' kritika' hasznait ön magokban érzik, fáklyájokat másokra is fordítják 's jót és roszt 's szépet és rútat méltóképen bírálván a' literatura' egészébe virágzást és tenyészetet lehelleni törekednek.

Az ellenvetés, jól tudom azt, már évek előtt megtétetett, mert, úgymondanak, kezdő literatúrában mint ez a' miénk, nem korbácsra, az az részrehajlatlan megítélésre, hanem sarkantyúra, az az (ha jól értjük) éljen-kiabálásra és díjosztásra van szükség. Olly állítás, a' mit vagy nem érték, vagy nem hihetnek. A' kezdő literatura' emberei, mint a' már teljes virágzatú literatura' emberei is, vagy nagyok vagy kicsinyek. A' mi kicsinyeinkről nem szólok; nagyainkat pedig a' mi illeti: lehet e nagy igazságtalanság nélkül általában mondani, mintha ők a' közönség' javalásában, azt az úgy nevezett sarkantyút meg nem kapták volna. Csokonai, ki a' maga korában, nagy figyelmet érdemlő jelenés vala, köz enthusiasmus-sal fogadtatott; Kisfaludy Sándor' neve a' haza' egyik sarkától a' másikig zengett mindjárt, a' mikor Himfy megjelent; hason-

lót lehet állítanunk Berzsenyiről is, ki legelső felléptével szokatlanul szép nyelve és heve által minden jobb kebelt mozgásba tett; azt hiszem, hogy Kisfaludy Károl és Vörösmarty sem vethettek a' közönség' szemére hidegséget. Ezen felszámlált írók már, kik minden kétségen túl nagyobb íróink közt a' legnagyobbak közé tartoznak, minnekutána saját kebelekből 's a' közönség' tapsaiból, önérzést és önbizodalmat méltán meríthettek: fogják e magokat magányos kritikákkal elrettentetni? Fognak e egy Kazinczynak, Képlakinak vagy Cselkövinek még olly kemény, még olly orakulumként zengő ítéleteik előtt is elnémulni? Örök tapasztalás szerint, kit egyszer az írói lélek' szent dühe, vagy ha nem épen szent dühe is, megkapott: annak többé a' recensensek' egész egyesülete is gátat nem emel; 's ha ettől féltek hiában van félelmetek most és ezentúl.

De ha elrettenteni, elnémítani nem tud a' kritika gáncsolásaival: bizonyosan sarkantyú helyett szolgálni sem tud magasztalás által. A' Bécsi Musa' és Mindenés Gyűjtemény' bajnokai vetekedve szórták egymásra complimenteiket. A' Musa' versszerzői Voltairenek, Popenak, Hallernek,

's a' Musák tudhatják még kiknek, tétettek elébe; Péczeli a' Henriade' és Zair' paraphrasisáért classicus írónak kiáltatott - ki; — literaturánk' egésze csaknem minden hiány nélkülinek magasztaltatott 's mind ezek által mellyik az a' genie, ki felsarkantyúztatott, az az, a' tökélet' nagyobb lépcsőjére emeltetett volna? Kik voltak azok, kik a' mult század' közepe után halálos zsibbadásba hullott nyelv' grammatikai szerkeztetésére, sajátságaira, erejére 's rejtekben lévő kincseire legelőször komoly és mély tekintetet vetettek? Nem Baróti és Révai e, kik egymás' műveit kíméletlen, sőt ellenséges vizsgálat alá vévén, 's egymás' erejétől nyomtatván, kölcsönösen hathatós studiumra ébresztettek - fel? Nem Révai és Verseghy e, kik egymás' principiumit támadván - meg, külön külön a' magokénak ótalmára elme' és tudomány' kincseit halomra gyűjteni kényszerítettek? Nem ezen kölcsönös kritikai villongásban vetette e meg Horvát István a' maga collossusi témerdekségű nyelvtudományának talpkövét? Révai' tollcsatái nem egyebek voltak a' legtisztább alapú kritikánál. A' nagy embernek még gyengeségeiből is látható, miképen az ő szíven mindenek felett a' nyelv'

ügye fekütt. De ott is, hol a' literatori versengések (mint a' később kezdődött neologismusi közönséges pörben) tisztátalan kútfőkből eredtek, a' kölcsönös szemrehányásokból eredt hasznokat tagadni lehetetlen. A' Kazinczy ellen történt felkelés alatt lettek gondosabb literatoraink a' Révaitól mutatott útra figyelmezőbbek; kezdék Kazinczynak ragyogó oldalait — nyelvízlést és nyelvhajlékonyságot — ismerni; kezdtek magoknak saját írói karaktert alkotni. Legbizodalmasabb bátorsággal merem állítani, hogy ezen előre ment 's közrendületet okozott kölcsönös kritika és ellenkritika nélkül soha, például, Vörösmarty saját bélyegű, általható erejű, genialis nyelve nem lett volna lehetséges.

Ha egy czéliránytalanul folyt 's mellékes tekintetek, és pasquinádi formák által elundokított versenynek illy kitetszőleg nagy következései lőnek: minek nem kell még történnie, ha ezen versenynek hideg, részrehajlatlan és czélirányos vizsgálatot teszünk helyébe? A' természet' egyik alaptörvénye, mond Newton, a' tunyaság' törvénye; 's hi-gyétek - el, fenn álló kritika nélkül mind író mind literatura vagy tespedésben marad, vagy tespedésbe süllyed vissza. Csak az

ügyekszik tovább haladni, a' ki tudja, hogy az út' egy része még hátra van. Volt idő, midőn ellenségnek kiáltottuk azt, ki itt vagy amott hiányt vetett szemünkre; ki ez vagy amaz írónkat emberi gyengeség nélkül valónak nem hitte. 'S niúért? Mert az idegenek, úgymondánk, észre fogják venni hibáinkat. Ha tehát a' Baróti' Virgiljének recensense a' bécsi Annalisokban Barótit Voss mellé, vagy épen Voss elébe tette volna: lett volna e azért a' tiszteletre méltó öreg olly jeles mint Voss? 'S a' magyar nemzet birt volna e olly Virgilt, mint a' német? Pedig, úgy hiszem, az volna a' való czél, legalább annak kellene lenni, hogy jelesek és nagyok' legyünk, nem pedig, hogy csekélységünk szomszédaink előtt rejtve maradjon. Ha vagynak fogyatkozásaink 's azokat magunk vesszük észre, ketőt nyertünk. Mert mind az idegenektől elragadtuk az időt azokat szemeinkre vetni, mind a' jobbulás' útjára vezettük magunkat. Valameddig magunkat tömjénezzük 's párányi tehetségeinket nagyító üvegen szemlélvén hibáinkra szemeinket bezárjuk, valameddig a' bíráló kritikust kifogás nélkül garázdának, műveinket jobbítás alá nem eshetőknek, írói dicsőségünket csorbíthatat-

lannak hisszük: mind addig gyermekek maradunk 's a' mély tudományok' pályáján és a' szép művészség' mezején egyenlőleg erő és ízlés nélkül fogunk bolyongani. Írók és olvasók örökös viszonyban vagynak egymással; íróival együtt halad az olvasó közönség, együtt állapodik - meg, együtt marad hátra. A' kritika' következései mind a' kettőre nézve jóltevők, mert ha egy felől az író studiumra kényszerítetik, más felől az olvasó' szemei megnyílnak 's kezd látni 's itélni. Egy egész századig volt Gyöngyösi István köz tiszteletben 's Zríni feledségben, mert senki sem volt, ki szavát felemelvén az érdemlett helyet mindegyiknek kimutassa. A' Bécsi Musa' korában Gyöngyösi János nem csak kedvelőket talált, de a' verscsinálók' egész nyáját követésre vonta 's lehet e képzelni hogy Csokonai és Vályi Nagy már akkor vissza ne rettentek volna az ízetlen példánytól, ha valaki olly erővel, ízléssel és tudománnyal szólalt volna meg, mint például, a' Siegwart' recensense? Jól említem, midőn gyermekéveimben Himfy mellett Mátyásinak és Pócsnak versei mustaként olvastattak előttem 's ha lett volna, ki a' közönséget Himfy és a' más kettő közt szemmel látható különbségre figyelmezteté va-

la, lehetséges volt volna e, legrövidebb figyelmeztetés után meg nem ismerni, hogy ha az első tiszteletre méltó művész, a' más kettőt művészeknek még csak nem is tarthatjuk? Száz illy példákat hozhatnék elő, de inkább azt kérdem: nyereségnek tartanók e azon korba visszavetődni, mellyet most rajzolék? Igazságosnak hinnők e, végtelen indolentiával rossz íróinkat a' jókkal egy sorban szenvedni? Nem vélnők e károsnak, ha szép és rút közt választani nem tudván izlésünk megtompulna 's jobb íróinkat elfeledvén a' rosszabb után indulnánk-e? Ime pedig az esetek, mellyek valamint eddig, úgy ez után is, ha a' kritikát makacsúl számkivetjük, megtörténnek. Igen is, visszamegyünk az időkre, midőn az érdem felett tisztelt Gyöngyösi István is csak úgy ismertetett, hogy a' Tunyogi' haláláról írt kimondhatatlan rossz 's az ő könnyűségével 's rímelési módjával teljesen ellenkező versek, neve alatt botránkozás nélkül olvastattak.

Valahányszor azon közönséges kedvetlenségről gondolkozom, mellyel az eddig imitt amott megjelent könyvvizsgálatok nálunk fogadtattak, mind annyiszor vissza'snak tetszik, hogy ezen kedvetlen fogadtatás olly nemzetben történik, hol az országos

és megyei gyűléseken véleményét szabadon kimondani 's az ellenkező értelműek ellen szemben és nyilván kikelni, századok óta szokásban van. De talán a' tűnemény még sem olly visszás, mint az első tekintet mutatja. Az emberi környülmények, principumok és tettek rejtélyes szövődéssel folynak egymásba 's egymáson keresztül. A' magyar polgári alkotvány az aristokratiai egyesületet tévé a' monarchiai hatalom' háttartalansága ellen védsáncczá. E' századokat felül élt alkotvány a' nemzet' egész lényére, gondolkozására 's módjaira természetesen nagy befolyást vön 's innen a' leghasznosb 's legártatlanabbúl gondolt intézetek sem lelhettek köz kedvességet, hanemha fent álló szokás szerint az aristokraták' gyűlésében megvítatva 's helyben hagyva voltak. A' közdolgok' együttfolytatásába beleszokott, de a' literatori helyheztetésekkel ismeretlen magyar figyelmessé lön, midőn egyszer egy magányos író szokatlan példával előállott, ítéletét valamelly más íróról nyomtatásban elmondá. Szólani, így gondolá magában, szabad, de ez a' nyomtatott ítélet uem egyéb végzésnél, végzést pedig csak forma szerint öszvegyűlt törvényhatóság tehet. Ezen hibásan alkalmaztatott principumból származott

a' hit, hogy ítéletet hozni, szükséges nyelvjavítást ajánlani 's több ilyenek, csak bizonyos erre a' célra alkotandó tudományos egyesületnek legyenek megengedve. Hazám' fiai! a' literatori világ egyedül a' józan ész', ízlés' és tudomány' igazgatása alatt van; hatalomegyesületek pedig, törvényszékek és törvényhatóságok itt nincsenek 's veszedelem nélkül nem lehetnek. Minden író egy független status, szabad magát mással összekepcsolni vagy mástól elszigetelni; szabad jó vagy rossz úton vándorlani, szabad íróársairól jól vagy rosszúl szólani, szabad nyugalját és dicsőségét elpazérlani vagy megalapítani, 's e' végetlen szabadságban, az az, függetlenségben egyedül a' hatás' és visszahatás' ereje tartja az egyirányt, ne-hogy végetlen zavar következék.

Nem volt az így mindenütt. Franciaországban a' despotai principiumokkal birt Richelieu' gondolkozása' módját a' politikai világból az íróiba által tette 's a' francia akademiát a' literatura' fő dicasteriumává alkotta. 'S mi történt? Hogy az akademia a' nyelvet legelőször is birtokába vette 's számtalan szavaitól megfosztván 's békóba vetvén elszegényítette: minden tudja. 'S tudhatja azt is, miképen az akademiai tagok

mind azokat, kik saját fejeikből mertek gondolatokat formálni üldözték, 's ez által az ideák' kifejlését 's a' tudományos mélységre és nagyságra törekedés' útát bezárták. Voltaire, d' Alembert, Diderot 's mások a' genialis Rousseau ellen öszve esküdtenek, mivel nem tőlök, hanem saját szivétől kért tanácsot. Rome de l' isle, ki a' természetnek új törvényeit fedezte-föl, nem nyerhetett az akademiában helyet, és írásait egy akademikusnak sem szabad volt említenie, mert Buffonban hibát mutatott-ki. 'S e' lélekölő despotismus' szelleme úgy áradt-el egész franczia országon, hogy literatori hírt szerezni többé senkinek sem lön lehetséges, hanemha magát valamelly tudományi törvényszék' tagjává tehetette. A' tudomány' minden ágaiban megjelenő folyóíráások árendába adattak 's így annak előmente csak az árendási szabad kénytől függesztetett-fel. 'S ez okból még 1790-ben is Párisban nem Linne, hanem Tournefort szerint taníták a' fűvészséget; 's l' Heritier, és Cavanilles az akademiából kizárattak: mert Jussieu, a' fűvészség' árendása, Linnének egy tanítványát sem szenvedheté. Ekkép veték-meg a' francziák Newton' derék találmányait is: 's míg azok egész Európán keresztül bevétet-

tek: nálók a' Descartes' hypothesisai régi helyeiket még mindég megtartották. Így maradt közöttök változatlan erejében a' Corneille által felállított három egység' tudománya, még akkor is, midőn Shakspeare hazája' fiainak és a' németeknek mustraként világított; 's hogy minden egyebet elmelőzzek, így maradt nyelvök örök poetai szégyenségben még akkor is, midőn saját legnevezetesebb íróik az ellen panaszolkodni felállottak.

Egészen különböző játékszín nyílik-fel német szomszédainknál. Francziákat szolgailag követni vala a' tón; 's a' gottschedi iskola állott divatban. Lessing felemelé szovát 's tőle kezdve saját fejével gondolkozni, és saját gondolatait 's ítéleteit szabadon kimondani, minden magát érző literátorban szokássá változott. Tudományos céhokról politikai környülményeknél fogva nem lehet szó, 's minden magányos írónak megnyittaték az út a' nyelvre, tudományra és közönségre annyi befolyást szerezhetni, a' mennyire személyiségi erejénél fogva képes volt. Ezen helyhezetből természetesen következett, hogy azon egyetemi szín és tón helyett, mire a' franczia társalkodói lélek mind a' társasági körökben mind a' könyvszerzésben egyiránt

vonatztatott, személyes karaktereket kinyomó ezerféle vonások; azon külső fénnnyel ragyogni szeretés könnyen, és felülegesen elsikló elmésség helyett, mit a' társalkodás által formált, 's társalkodásra irányzott franczia műveltség magával hozott, komoly tekintetű mélység; az udvari nagy világgal 's a' mellett és abban felvirult nemzeti literaturával kizárolog foglalatatoskodás helyett, mi az előbbiekből szükségesen folyt, az idegen literaturákra kinézés, 's annál fogva bizonyos tudományos egyetemiségre törekedés lettek kelendőkké. Így lőn a' kemény ajku 's egy kisség nehezen mozgó német nyelv az írók' sokféle karakteréhez, a' szabad vele bánáshoz 's az idegen nyelvekkel történt sok rendű versenybe állításhoz képest sokféle tónnal, színvegyülettel és mozgathatósággal meggazdagítva.

Soha sem hirdettem vak követést. Azt hiszem, minden ember és minden nemzet, minden könyv és minden literatura a' maga saját erejében, kiforrásában és színében legjobb. De a' római nagyság' talpkövei közül egyik legnevezetesebb az, a' mi szerint a' halhatatlan nép mindent a' mit idegeneknél magára nézve, jól és hasznosan alkalmaztathatónak látott, azonnal eltanulni

és sajátjává tenni kész vala. Nem mondom, hogy úgy ítéljete a' művészség' tárgyairól mint Lessing vagy Winckelmann, Sulzer vagy Engel, Herder vagy Jean Paul, vagy Schlegel vagy akárki más; nem mondom, hogy higyétek állításaikat, vegyétek által principiumikat, és formáikat 's nem fogom sajnálni, ha a' németek' leghíresb philosoph-jaitól, természetvizsgálóitól, stylistáitól, kritikusaitól és a' miktől még tetszik, semmit, a' miket ők találtak vagy tanítottak, elfogadni nem akartok is. Csak küzdjete és forrjatok-ki saját erőtökben, csak törekedjete széles és sok oldalú 's mélyen megvizsgált ismeretekre, csak szerezzete magatoknak auctoritástól független, 's iskolai és polgári előítéletektől megtisztított magánállható ítéletet; csak tanuljatok idegen magasztalásban 's az önszeretet' sugalmaiban kételkedni, 's nem üres főtől jött gáncsot becsülni; csak ismerkedjete-meg alaposan mind a' nemzeti, mind az idegen literaturák' becseikkel és fogatkozásaikkal, mint az ő nagyai mind ezeket tevék: azonnal mind azoknak elég lesz téve, kik benneteket a' bölcsesség és dicsőség után szemlélni ohajtanak.

Az itt előszámlált pontok között nem könnyen van előttem nevezetesebb, a' nemzeti literatura' becsével és fogytatkozásaival megismerkedésnél. Egy közönséges, de tiszta és czélirányos kritika itt elkerülhetetlen. Midőn még Zrini feledségben volt 's a' két Gyöngyösin, Pócson, 's némelly más hasonlókön kívül alig volt valami, a' mi a' köz figyelmet foglalatatoskodtatá, embereink a' költés' fő polczán lenni hittek bennünket; 's arról, hogy Europa' több nemzetei talán felettünk vagynak, nem is álmodoztanak. Illy nevetséges elhittség, látni való, minden előre törekedést és haladást lehetetlenné tesz; mert a' haladni akarónak tudnia kell van e még pálya megfutni való 's merre 's milly kiterjedt? De mi közöttünk még most is sokan vagynak, kik sem a' hátralévő pályákat, az az, potolást váró fogytatkozásaikat nem ismerik; sem a' mi hasonló figyelmet érdemel, való becsünket irányos szempontból soha sem tekintették. 'S az ilyenek' szemeit mi fogja, vagy mi foghatja valaha megnyitni, a' szükséges ismeretekkel, józansággal és erővel bíró kritikuson kívül? Azonban addig is, míg egy ilyen kritikus fellépne, tekintsük literaturánk' mostani állását keresztül, a' mennyire tud-

niillik e' jelen írás' czéljával öszvefér. Nálunk úgy látszik, czélirányosan fellépett, 's rendes előkészületekkel felruházott írók még nagyon kevesen vagynak. Két rendbeli folyóírásaink minden lapon bizonyítják, mennyire ismeretlenek vagyunk saját nyelvünk' grammatikai alkotványával is, 's hol a' grammatikai tudomány sincs még megszerezve, mit várjunk ott egyebet? Való, hogy vannak nyelvtanítóink egymással értelemben ellenkezők 's tegyük-fel, mintha még kétséges volna, kinek értelme legyen hibátlanabb. De mit fogunk mondani, ha íróink' nagyobb része minden sorban megmutatja, mennyire ismeretlen legyen minden névvel nevezendő nyelvtanítással, 's mennyire sem nem követ, sem nem tud semmi törvényt, semmi szokást és principiumot; hanem egyedül tollának mechanikai mozdulatira bízza írói egész dicsőséget? Minden író, ki a' classicusság' magvait keblében hordja, bizonyos jókori szerelemmel viseltetik a' nyelvhez, mi őtet annak vizsgálatára 's mind alkotványában, mind külső és belső kincseiben szoros ismeretére vezeti. Minden nemzetbeli classicus, készített legyen bár prosát vagy verset, ezen oldalról tündökölteti legnagyobb erejét, 's ezen tün-

döklés nélkül minden másféle, legnagyobb ismeret mellett is, a' classicus nevet elérhetni nem fogja. Nyelv-ideál, az az, a' legnagyobb lépcsőjű és kiterjedésű nyelvismérés, ízlés, és velebánás által a' lehetőségig tisztává, csinosná, hajlékonnyá, jelentővé és erőssé tett nyelv, előadás' tehetségével egybekapcsolva, az elengedhetetlen feltétel. Sallustius és Tacitus nem azért nagyobb írók az Augusta historiát szerzett hatnál, mintha fontosabb tárgyakon dolgoztak volna, hanem azért, mert a' nyelv-ideált elérni törekedtek. De ezen nyelv-ideál sem nem egyszínű és egyformájú, sem nem magán álló. Az írói különböző karakterekhez képest számtalan különböző színt és formát nyer; 's mindég bizonyos alkotó lelket teszen-fel, mivel minden nagy író a' maga ideálját saját keblében ön maga alkotja. A' homeri és klopstocki nyelv értelmes hangokból áll ugyan, mellyek a' görög és német köznyelvben feltaláltnak: és még is ki nem érzi, hogy nem csak azon új találmányu öszvetett szavak, hanem a' legszokottabbak is az előadás' újsága, a' helyhez-tetés' mineműsége, az értelem' világos vagy sötéttiszta, erős vagy gyengéd meghatározása, a' modulatio 's száz meg száz illye-

nek által a' például felhozott két nyelv' birtokosaitól mintegy eredetileg látszik fel-
találtnak lenni? E' nyelvalkotó tehetség
kétségkívül sok lelki erőt teszen-fel; az
író, ki így alkot, kétségkívül temérdek be-
hatással bír azon tárgyra a' mit czéllá te-
szen; következésképen ő azt nem minden-
nap színekben, nem a' közember' szem-
pontjából, 's nem mint közönséges dolgot
fogja felállítani. Ezért leszen a' classicus'
nyelvén még a' legismeretesebb tárgy is
újja, 's szokatlan figyelemre méltóvá,
midőn a' mindennapi ember' tolla alól
a' legfontosabb tárgy is élet és mozgás, szín
és erő nélkül tűnik-fel 's unalmat terjeszt
maga körül.

Ha prosánk' állapotját ezen mértéknél
fogva tekintenők 's látnók, hogy az na-
gyobb részint nem csak grammatikai isme-
ret', de logikai összefüggés' hiával is van;
hogy vagy csontszárazsággal, vagy virágos
foltok' helytelen felaggatásával készült - ki,
hogy még a' tárgy' fontosságát is be nem
hatás, fel nem fogás, és vagy semmit vagy
kicsinységeket mondás által elhomályosítja,
hogy az egészhez képest előre el nem gon-
dolt, czéltalan, 's történetből elővett dol-
gok körül foglalatoskodik, akkor is csak az

írók' serkentését fogjuk e szükségesnek állítani? Kell e serkentenünk az írot, kinek prosája az itt leírthoz hasonlít? Vagy ha a' jó, vagy jóra indult írot illik csak serkentenünk, nem legelébb is szükséges e neki a' maga érdemlett polczát az érdemteleneken felül kimutatni? De ime a' Rochefoucauld' maximái előtt, ott áll sup. Kistől egy szép prosai műv, 's ki látszik arra elég figyelmet fordítani? Ott áll az Aurora' első évében Horvát István' Árpádja 's alig emlékezem valakiről, ki azt való becsében említette volna. Ott áll a' Kazinczy' Marmontele, 's azok, kik nyelvünkbe azt a' francia könnyűséget ohajtották, látszottak e ismerni a' könyvet, a' mit nem néztek máskép, csak mint neologismussal rakott valamit? Számkivessük tehát a' kritikát! mert sérthet 's ne hallgassuk-meg tőle a' serkentőt is. Mert csak a' jót mutatni-ki 's elhallgatni a' roszt, fél tett, az az, gáncsos érdemlő tett. A' kritika, ha céljának megfelelni akar, a' literatura' egészét, tűkör gyanánt tartozik vissza adni. Sok ember áll-meg a' tűkör előtt, 's ezt vagy am azt, a' mit különben észre sem vett volna, meglátja, 's vizsgálat' tárgyává teszi. Így lett a' német közönség Lessing, Lange, Wie-

land, Klopstock 's mások által a' Gottsched' kárthozó oldalaira figyelmetessé, 's egy közönséges nyelv és ízlésbeli reformatio kezdődött-el, 's a' pálya a' Schillerek és Goethék előtt megnyittatott.

Ha valamelly író azt állítaná, mint bizonyos köz kézen forgó német könyv, hogy a' mi sz. Lászlónk lengyel király vala, nem tartanók e nyilvános visszaigazításra méltónak? 'S midőn valaki a' józan ész' törvényei 's a' helyes ízlés ellen írja könyveit, vagy értekezéseit, vagy verseit, azt kimondanunk nem kell? Midőn valaki a' literatura' valamelly ágáról hibásan gondolkodik 's ezen hibás gondolat nála, vagy másnál a' haladás' útát bezárja, annak megnyílását czélos itélettel elősegíteni nem illik? Bacsányi' példája tanít, hogy vagynak, kik Gyöngyösi Istvánt még most is a' magyar költés' fejedelmének hiszik. Senki tehát a' murányi ostrom és egri ostrom felett komoly vizsgálatot ne tarthasson? 's a' száz évvel egymástól különböző két műv' írójáról, az említett hiedelem' tekintetében szabadon ne szólhasson? A' szabad szólhatás pedig, mind a' fénylő mind az árnyékos oldalak' felfedezését jelenti. 'S miről is van inkább szükségünk vizsgálódni és szólani, mint

versíróinkról? Poetai oldalunkkal az idegenek előtt is dicsekszünk, 's nehogy a' dicsekedés gyalázattal forrjon ránk vissza, nem lehet elég gyakran emlékezetbe hozni magunk előtt, miképen csak kezdők vagyunk, 's nyelvünk forrásban, ideáink fejlődésben 's erőnk küzdésben még most van. Lyrai költésünk, mellynek pályáján legtöbben jelentek-meg, még maga is nagyon szűk körű. Ki nem ismeri a' Matthisson' lyrai anthológiáját? 'S annak temérdekségéhez képest, mi mind az, a' mit Toldy a' magyar költés' kézi könyvében adhatott? Vagy azt hisszük e, hogy ha birtokunk' kiterjedése nem nagy, becse legalább tagadhatatlan. Igen is bírunk holmit jót, holmit igen jót, de ha sokan a' jók közé számlálják azt is, a' mit belső érdem helyett, csak a' nyelv' külső éke, csak virágos szólások és rythmus ajánlanak, 's ha látjuk, hogy ezen számlálás a' való becs' útjáról bennünket álpályára visz: akkor is hallgatnunk kell e? 's az idegenek előtt kiket már figyelemre hozánk, pirulnunk? Az eposban, úgy mondá Toldy, közel állunk a' tökélet' pontjához. Mi tehát az, a' mi bennünket azon ponttól még is (bár az állítás szerint kicsiny) távolságban tart?

E' kérdés' megfejtése úgy látszik nagyot segítené rajtunk: de azt epikusaink' részrehajlatlan megítélésen kívül egyéb nem teheti. A' drámai poesis' mezejét a' mi illeti: midőn látjuk, milly, más oldalról nagy erejű, íróink fáradoztak azon hiában, mi hasznosabb, az e, hogy a' hiában fáradozókat vagy némán nézzük, vagy vigasztalásúl tapsainkkal enyhítsük? Vagy az, hogy komolyan vizsgáljuk-meg mi okozta legyen munkáiknak a' sikeretlenséget? 'S mit kellett volna tenniük, a' mi által czéljukhoz közelíteni lehetséges lett volna?

Mihelyt az eddig elmondottakat egy kis figyelemmel tekintitek keresztül, azonnal látni fogjátok, miképen én prosában és versben a' művészséget teszem a' kritika' fő szempontjává. Azonban midőn az írókat sok és mély ismeretszerzésre utasítottam, elejét vettem azon ellenvetésnek, mintha a' tudományokat hátra tenném. Tudomány kell igen is, de tudomány művészi lélekkel és kézzel párosítva, ha literaturánknak való becset adni szándékozunk. Sokan azok közül, kik a' Tudományos Gyűjtemény' talpkövét megvetették, verselésünkre úgy néztek, mint a' literatura' gyermekkorára, melyet elhagyni 's a' komoly tudományokra

férfiúi érettséggel által menni kell. E' hie-
 delem nálunk közönségesebb mint gondol-
 hatnók 's e' miatt szükség emlékezetbe hozni
 a' Platókat, Aristotelesek, Cicerókat, Co-
 lumellákat, kik a' verselést gyakorolván,
 művészi előadáshoz szoktatták magokat 's
 prosájokat étellel és virágzattal gazdagíták-
 meg. Nem ohajtom, hogy minden író ver-
 seljen, de ohajtom, hogy literaturánk min-
 den korain keresztül nagy költőket szám-
 lálhasson; kik a' nyelvet folyvást szépség-
 ben és erőben tartván-fel, a' tudományos
 író' komoly prosájának is összeérés, társalko-
 dás és viasszasugárzás által elevenebb színt és
 lélekgyönyörködtető sajátságokat kölcsönöz-
 zenek. Lelkesedést kívánok minden írónak,
 a' ki méltó tárgyat méltólag akar előadni,
 's nem csak lelkesedést pedig, hanem ízlést
 is. Amaz első nélkül semmi nagyot, semmi
 újat felhozni képes nem lesz, ez utolsó'
 hiával pedig tárgyadat másokkal megked-
 veltetni nem fogod. Írók, kik iskolamesteri
 elhittséggel állanak-fel, 's olvasóikat tudat-
 lan gyermekek gyanánt tekintvén aprósá-
 gaikat szárazan 's gyermekes magyaráza-
 tokkal mondogatják-el, soha sem emelik-fel
 literaturánkat. Csak az fog mind dologhoz
 értő hazája' fiainak, mind az idegen föld'

embereinek figyelmébe juthatni, ki egy tanult 's ízléssel, ítélő tehetséggel nagy mértékben bíró közönséget képzel maga előtt, 's azt teljes mértékben kielégíteni törekszik. E' jegyzés azonban nem csak a' könyvszerzőket, hanem az őket megítélő kritikust is illeti. Más nem ítélhet idegen érdemről azon kívül, kiben magában is érdem van. Az ítélni akaró egész tudományú 's gyakorlott ízlésű legyen, 's tudnia kell, hogy nem arra van szükség, ha ez vagy amaz íróban mi tetszett vagy nem tetszett nekie? hanem arra, ha ez vagy amaz író bírja e az ismereteknek, mellyek tárgyához kötve vagynak, egész massáját? 's ha előadása megegyez e a' jónak, szépnek, nagynak és valónak egyetemi principiumival? Érzesz magadban elég erőt ezen kívátnak eleget tehetni 's meg tudod az ízléssel egybekapcsolt erőt az iskola és előítéletek által megszentelt formákon kívül is választani: lépj-fel bátran 's bár némelylek megbotránkozzanak viselettedben, ne szünj-meg a' literatura' egész állását és menetelét szemmel tartani; a' nyelv' classicaí miveltségét, a' szó' teljes értelmében, célponntá tenni; az írói karaktereket és szempontokat ismerni tanulni, 's azokkal egy viszonyban a' műveket min-

den oldalról vizsgálatba venni, 's fényt és árnyékot pragmatikai fejtegetéssel kimutatni. Ezeket tévén, lehetetlen az egészre nézve jóltevő következéseket nem hoznod-fel, 's midőn itt vagy ott egy serdülő genie gerjesztett világodnál fáklyát gyújt, midőn itt vagy ott olvasóidat figyelemre vonszod, 's a' közízlés szerencsésebb fordulatot nyer általad, 's te a' jövődöre kinézvén egy gazdagabb keblű generatiónak származását remélheted: akkor tórd a' megsértett író' haragját vigasztalva, 's ha kezét emel reád, kiáltsad Themistoklesként ellenébe: ü ss, csak hallgass-meg!

Kölcsey,

A N T I K R I T I K Á K

'S ROKON NEMŰEK.

Wenn ich ein Kunstrichter wäre, so würde meine Tonleiter diese seyn: Gelinde und schmeichelnd gegen den — Fähigkeiten verrathenden — Anfänger, mit Bewunderung zweifelnd, mit Zweifel bewundernd gegen den Meister, abschreckend und positiv gegen den Stümper, hönisch gegen den Prahler, und so bitter als möglich gegen den Kabalenmacher.

Lessing.

I.

L E V E L E K

A' SZENT HAJDAN' GYÖNGYEI IRÁNT.

A' Szent Hajdan' Gyöngyei' birálata (Krit. Lap. I. Fűz. I. 13—24) részint Kazinczy' észrevételei, részint néhány olyanok' idétlen akadozásai miatt, kik képesek volnának a' legszentebb igazságokat elversenygeni egy kis nagyúri mosolygásért, a' publicumban figyelmet, hogy ne mondjam zajt, támasztott. Minthogy pedig jobb valamire épen nem figyelni, mint figyelni 's azt hamis vagy talán rossz szempontokból tekinteni, a' mi ez ügyben sokakkal megtörtént, jónak láttam az itt következő levelezést közleni, azok számára, kik előtt a' Szent Hajdan' Gyöngyei' ügye figyelmet vont magára 's beszéd' tárgya lőn. Benne némelly ide tartozók vannak elmondva, 's általában olly dolgok is érintve, mellyről nem mindig 's mindenütt lehet, holott hasznos volna, legalább nem ártana, szólani. Adva e' levelek

úgy vannak, a' mint eredetileg íratlak, kivéve ollyaknak elhagyását, mellyek inkább személyes viszonyokhoz tartozók, hogy sem valaki előtt érdekek lehessen.

Nem vagyok sem barátja, sem kedvelője azon módnak, melly szerint négy fal közé szánt dolgok publicum elébe vitetnek; de hol a' négy fal közül nyilvánosságra hozott dolgokkal méltatlan, vagy félszeg ítéletek eloszlatását lehet reményleni ott kész vagyok individualis tetszéseimet az ügynek feláldozni, kész a' nem kedves dolgot is megtenni. Két ellenkező írónak csak közvélemény lehet méltó bírāja. A' közvéleményt akarom én azon helyezetbe tenni, hogy alaposban mondhassa ki javaló vagy kárhoztató ítéletét mind felőlem 's a' Gyöngyök' bírálója, mind pedig a' megboldogult Kazinczy felől; mert ha valaki, egy nemelő legméltóbb jussal fogja kívánhatni, hogy róla csak alapos és igaz ítélet mondassék.

Bajza.

1.

Kazinczy Fenyéryhez.

Itt küldöm az úrnak, édes barátom, a' mi felől tegnap előtt szólottam 's minthogy

képzelem, hogy Vörösmarty' barátunknak betegsége alatt a' Tudományos Gyűjtemény' redactiójával az úr fog bajlódni, nagyon kérem, méltóztassék helyt adni ezen irásomnak. Az a' barátunk, ki a' Kritikai Lapokban G. betű alá rejtette-el magát, engem kedvetlen állásba hozott azzal, a' kit én tisztelnék és szeretnék, ha olly kicsiny volna is a' polgári világban, a' millyen nagy. Illő, hogy az annak találjon a' kinek eddig ismért.

Hiszem, tudom, hogy ez a' pseudonymus G. engem szeret; megbecsülhetetlen jeleit adta irántam barátságának 's örömmel vetem mellé, hogy azt tőle és az uraktól érdemlettem is, de meg nem foghatom, hogy a' ki engem szeret, mint bánhatik így velem. Én ha kedvem volna írni valamit a' F..... úr által adott keleti versekre, kerülném a' szólást, vagy másra hagynám, hogy az urat ne bántsam-meg, ki felől tudom, hogy F..... al szorosan öszve van fűzve. G. és a' Kritikai Lapok' kiadója 's az úr, ki a' munkát bizonyosan még kézírásban látta, azt fogják mondani, hogy a' hol az ügy kívánja, hogy szóljunk, ott nincs barát és ellenség, ott nem kívánhatni, hogy hallgassunk; 's az uraknak igazok van. De kívánta e azt az ügy, a' mit az urak itt cselekedtek? Gyö-

nyörű virága az a' szívnek, midőn hallgatunk a' hol kár nélkül hallgathatunk 's azért hallgatunk, mert szavunk kedvetlenséget, bajt, kárt tehetne azoknak, a' kiket hozzánk szeretet kapcsol.

G. helyeket hord elő fordításomból 's azokat összehasonlítja az originállal, hogy hibásságokat látassa. Az nekem nem fáj; nyugalomban olvastam feddését; mint az nem, hogy Kölcey megmutatta, hogy a' Pindarus' ódájában sok helyt egészen egyebet mondok, mint Pindarus. Én magamat csalhatatlannak nem tartom 's botlásom' kimutatását nyugalomban, ollykor még köszönettel is tudom venni, bár az nyomtatásban mondasék; adtam példáját 's nem egyszer. Az fáj, hogy az urak azt bántották, a' kit én tisztetek, csudálok, szeretek.

'S miért bántották őtet az urak? miért bántják? Melly képtelenségek azok, a' mik öfelőle beszéltetnek! Maga a' szó mutatja, nem igaznak a' hírt. S' használ e valamit ez a' bántás? Azt hiszik e, hogy őtet ez a' verdesés — 's nem csak prosában, hanem versben is azon felül — közelebbre fogja vonni? 'S kinek van ahhoz köze a' mit ő én irántam csinált, vagy nem csinált? Engedjen-meg

nekem G. ha itt Virgilnek ez a' sora: Par-
cius ista viris jut eszembe.

Feleségemtől most veszem eljövetelem
óta kezéhez érkezett leveleim' csomóját 's
abban a' Bajzáét is, azon hírrel, hogy „.....
egy recensiót küldé“ 's ezt veti a' szó mel-
lé: „úgy van írva a' hogy' ő tud.“ — —
Az felől nem kérdés, ha tud e; de olykor
az is rosztul teszen valamit, a' ki jól is tud.
— Mondja-meg az úr nekem, édes barátom,
mint vetemedhetik a' társalkodásban olly sze-
rény, szeretetre olly méltó barátunk illy tisz-
teletlen szóra? Nem jó dolog arra szoktatni
magunkat, hogy a' jókat is kicsinyeknek
nézzük, mert az oda visz, hogy egyedül ma-
gunkat és társainkat nézzük valamiknek.
'S ki felel arról, hogy az a' tiszteletet ér-
demlő kis kör, melly most maga akar len-
ni minden mindenben, örökre fog tartani?
'S mi lesz akkor, ha később a' mostani ba-
rátok ellenségekké válnak?

'S mit jelent az, hogy én a' Kritikai
Lapokat huszon négy órával láttam később
mint a' velem egy fedél alatt lakó.....y?
Nem azt e, hogy az urak látták, hogy ezek
a' Kritikai Lapok nekem kedvetlenséget fog-
nak tenni, de azzal nem gondoltak? Én il-
lyet nem tehetek azokkal a' kiket szeretek

's áldom sorsomat, hogy midőn kedvetlen ítéleteimet akarám hallatni, még ha az embert nem szerettem is, irásomat még a' lenyomtatás előtt látatám azzal, a' ki ellen felköltem. Ezt tevém Döbrenteivel az Élet 's Literatura' két elsőbb köteteiben 's azért, hogy ha megtévedésemet kimutatta volna, elhagyjam a' helyet. Velem senki sem tév ugyan azt.

Annál szabadabban mondom - el itt panaszimat az úrnak, tisztelt kedves barátom, mert bizom igazságszeretetéhez, hogy azt méltó panasznak fogja ismerni. Maradok változhatatlan hűséggel alázatos szolgája. Pest, mart. 8d. 1831.

2.

Bajza Kazinczyhoz.

Nem fogja a' tekintetes úr balúl venni, hogy az általam tisztelt 's szeretett — 's talán a' tek. úr által is szeretett — Fenyéry a' mart. 8d. hozzá írt levelet velem látatá 's még kevésbbé azt, hogy reá a' tek. úrnak én, kit az leginkább érdekel, válaszolok. Félreértések, mond egyvalaki, több kárt

okoztak világ' kezdetétől mint csaták 's néprontó ütközetek, azért nem felesleg, sőt hasznos kétes környülményekben egymásnak kölcsönös felvilágítást adnunk.

A' tek. úr hiszi és tudja, hogy a' pseudonymus G. a' tek urat szereti, de nem foghatja meg, hogy az, ki szereti, mint bánhatik úgy. Én pedig azt nem tudom megfogni, miért kelljen az igazság' vagy legalább meggyőződés' szavát szeretetnek elnyomniá kivált ott, hol magunkat bírakká tettük. Van egy neme az igazságszeretetnek, mellyet javalni én sem tudok, az t. i. midőn Brutus saját gyermekét halálra viteti, melly tettért a' rendkívüli embert én nagy-nak, igazságszeretőnek, csodálat 's félenk tiszteletre méltónak vallom, de szeretnem őt nem lehet, mert emberiségéből vetközött - ki 's igazságszeretete érzéseket lázasztó kegyetlenséggé vált. De a' Gyöngyök' birálatát, melly legfelebb is élésnek, szigorúnak mondathatik, az illy brutusi kegyetlen igazságszeretettel nem igen lehet hasonlatba tenni, sőt én azt hiszem, a' Gyöngyök' birálatát a' legnagyobb szeretet mellett is lehetett írni 's úgy a' mint írva van. — De kívánta e az ügy? ezt kérdi a' tek. úr. Igen is, szükséges és felette hasznos volt

mondani, hogy verses munkát prosában adni nem szerencsés gondolat, hogy született magyarnak, kit költői 's lingvisticai tehetséggel olly bőven áldottak-meg istenei, idegen, kivált a' német nemzet' nagy terjedelmű literatúráját gazdagítani akarni, hazafiútlan tett 's tb. Ezek olly dolgok, melyeknek más a' tek. úr után következő fordítók, P..... után német nyelven írni akaró magyar elmék hasznát fogják venni; 's melly nyereség, ha csak egy jeles elmét menthettünk is meg hasonló tévedéstől a' hazának! Elhiszem, hogy szép dolog hallgatni ott, hol a' beszéd kedvetlenséget, bajt és kárt okozhat: de minemű kár tehát az, mellyet itt a' beszéd okoz, micsoda baj? Az a' kis kedvetlenség is, mellyet talán okozhat, valljon való 's nem képzelt okokból származik e? 'S mint teheti azon férfit, ki maga is ajánlója volt a' kritikának, ki Himfyt és egyebeket bíralt, prosában és versben, szelíden és élesen, azon kérdést, ha az illy dolgot kívánja e az ügy? Mint mondhatja azt, hogy ott hallgatni kell, hol a' beszéd bajt és kedvetlenséget okozhat, megvallom, én öszve egyeztetni nem tudom.

A' mi F.....ról mondatik arra Fenyéry felelhet, nem én. Én ha Fenyéry vol-

nék 's F.....al olly szorosan össze fűzve, nem bántódnám - meg, ha a' keleti versek bírál-
tatnának, kedvetlenséget 's bántódást e-
gyedül az okozhatna bennem, ha az igaznak,
méltánynak határán túl járna a' bíráló, de
az illy bíráló akkor is tudna boszontani ha
P..... T.....kel bálnék úgy, kit én
charaktere miatt utálok 's dicsősegnek tar-
tok megvetni.

Képtelenségek e azok, mellyek P.....r
felől beszéltetnek, nem e, nem akarom itt
sem vizsgálni sem eldönteni, vizsgálja az,
ki a' Gyöngyök' bírálatát írta 's ki a' tek.
úr' feleletére hihetőleg felelni fog.

A' mit P.....r a' tek. úrral teve vagy
nem teve, ahhoz bizonyára senkinek nincs
köze. Ezt a' bírálat nem is hozza szóba,
nem is hozhatta, következőleg hogy a' Gyön-
gyök megbíráltattak, nem ez volt oka, ha-
nem az, mit az imént mondtam.

A' tek. úr felakadt levellemnek azon
szavain, mellyek S.K...t érdeklik. „Úgy van
írva a' hogy' ő tud.“ Ez a' tek. úrnak tiszte-
letlen szó? Nem képzelem magam felől azt,
hogy csak én tudom mi tiszteletes, mi nem;
's hiszem, hogy a' tek. úrnak igaza van;
lehet, hogy, midőn e' szókat írtam, az ka-
pott-el, a' mi elkapni olly ritkán szokott:

tűz. De kérem tehát tisztelettel, a' tek. urat, méltóztassék engem megtanítani elnyomása nélkül annak, a' miért Marquis Posa a' spanyolkirály előtt térdre borúlt, a' mi Párisban a' juliusi nagy napoknak oka volt, ezen ideát olly szavakban elmondani, mellyek tiszteletesek legyenek, én akkor, a' tek. úrhoz annyi köszennettel fogom magam lekötve érzeni, mennyivel soha még tanítvány mesteréhez nem volt.

'S K. S. felől nem lehet az kérdés, ha tud e? Nevezzen nekem a' tek. úr csak egy író t a' világ' legnagyobbjai közül, ki mindent 's mindig jól csinála, akkor el fogom hinni, hogy van ollyan, ki felől ez kérdés nem lehet. Az a' mi igen nagy bajunk, hogy a' szeretet velünk magasztaltat, csodáltat 's csak annyit sem enged-meg, hogy néha kétlenünk is szabad legyen. Mivel az igen tisztelt S. K. holmit jól csinála, következik e abbólegyéb, mint az, hogy holmit jól csinál h a t? Következik e az is, hogy mindent jól csináljon? A' tek. úr arról van meggyőződve hogy K. S. mindenben minden, engedje-meg, hogy szabad legyen ön szemimmal néznem 's arról meggyőződnöm, hogy K. S. némellyeket némellykor roszul is csinál. Tudassa a' tek. úr a' tiszteletre

egyéb iránt olly igen méltó férfiúval az én tiszteletlen szavaimat, sokat merek reá tenni, hogy az ő philosophusi, az ő szerény lelke általok megbántódni nem fog.

Mellyik az a' tiszteletre méltó kis kör, mellyet a' tek. úr ért, 's melly, mint mondja, maga akar minden lenni mindenben, én nem tudom. A' tek. úr levele F.....hez, T.... hoz (kit a' G. betű alatt lappongani vél 's talán jól vél, talán nem) 's hozzám szól; ez volna tehát az említett kis kör, de hol adtuk mi annak példáját, hogy mindenben mindek akartunk lenni? Engedje-meg a' tek. úr, ha azt állítom, hogy ezt csak a' fellobbbanás mondathatta.....

Mit jelentsen az, hogy a' Kritikai Lapokat a' tek. úr huszon négy órával később látta mint K....y? méltóztassék a' mindnyájunk által tisztelt B.....ytól megkérdeni, 's akkor értesítve leszen a' tek. úr, ha ez vétek e, 's az léven, az én vétkem e? —

A' tek. úr szereti látni recensióit a' recenseált írókkal, 's ennek azon jó oldala lehet, hogy a' bíráló tévedéstől mentetik-meg; de van egy más oldala is, melly az ügynek árt. Az t. i. hogy az ítéletnek illetén közlése egy sereg jeremiádot szokott maga után vonni, melly a' bírálót ellágyít-

ja, könyörületre bírja, 's a' birálat, melly különben talán az ügynek hasznára szolgálhatott volna, nem adatik-ki. Mit nyert a' tek. úr benne, hogy ítéletét H...yvel nyomtatás előtt látatá? A' haragra gerjedt úr még csak feleletre sem méltatá e' liberalis közlést; a' tek. úr pedig nem hagyván magát ezen tett által megzavartatni, a' bírálatot, a' mint illet és kellett, kiadta 's a' H...y' zörgő levelei is elkövetkeztek. Íme, miért nem tartom én jónak, hogy a' recensiók nyomtatás előtt a' recenseáltakkal közöltessenek 's miért nem fogom ezt tenni még akkor sem, ha a' recensio legforróbban szeretett barátom ellen lesz is intézve.

A' miket általában a' tek. úr levele mond, azok engem bánthatnának, mert karakterem felől támasztanak bizonyos kétes véleményt, de nem engedem magamat szenvedélytől elkapatni, áldom az isteneket, hogy olly szívet adtak, melly hevült pillanatokban is hagyja magát fej által vezettetni.

Két dolgot nem szeretek, hogy történt 's ohajtottam volna, hogy másként történt legyen. Egyik az, hogy az ellenbírálatot nem nekem a' Kritikai Lapok' számára, hanem a' Tudományos Gyűjteménybe adta a' tek. úr; másik, hogy a' feleletben G-nek olly

könnyűvé tétetett a' viszonzfelelet. Én a' tek. úr' feleletét keménynek 's ollyannak ohajtottam volna, mellyre replicázni G-nek fáradságba kerüljön. Theoriát állítottam volna fel arra, mikor 's micsoda költői munkákat lehet és kell prosában fordítani. Mi az elsőt illeti: a' Kritikai Lapokat én nem akarom valami sérthetetlen és hibázhatatlan tribunálnak tartatni. Kinek jutna illy valami eszébe? Ha nem félnék a' mi czéltalanul áradozó, bő beszédű tudósainktól, újságlevelekben hirdettem volna ki, hogy a' Kritikai Lapok felvesznek minden magok ellen intézett antikritikát, de ha ezt teszem vala, mivé kellett volna a' Kritikai Lapoknak válniok? Olly írók' antikritikáiknak azonban, millyennek a' tek. urat ismerni szerencsém van, a' Kritikai Lapokban mindenkör örömmel fogok helyet engedni. Egyéb iránt, legyen meggyőződve a' tek. úr, hogy ha engemet Kritikai Lapjaimmal együtt 's azt az úgy nevezett kis kört — melly nincs, csak egy másik kör által képzeltetik lenni — egészen semmivé teend is az antikritika, ha ezen semmivé tétel által a' literatura és köz ügy nyer, az csak szívemet fogja bántani, melly magát és üggyársait szereti: de nem fejemet is. Fejem örvideni fog 's ál-

dani azon antikritikát, melly — romjain bár a' Kritikai Lapoknak — virágokat, hasznos gyümölcsöket tenyészt és nevel a' hazának.

Ezeket a' tek. úrnak szóval akartam elmondani, mert a' nem kedves beszédet, melly a' holt papíroson komor és fekete, szelídíti az arcz, a' mód 's hang, mellyeken mondatik; de többszöri kereséseim után sem leheték szerencsés a' tek. úrral találkozni: méltóztassék tehát ezeket írásban elfogadni 's olly neheztelés nélkül elfogadni a' milly öszintén 's tiszta indulattal íratlak. Fájna nekem az, 's igen fájna, ha a' tek. úrral kellene össze akadnom, ha azt kellene látnom, hogy egy általam szeretett 's melegséggel tisztelt férfiúnak, ki annyi éveken keresztül a' hazai nyelv' 's köz virágzat' gondjai közt fáradozott, nyugalomra szánt öreg napjai megháborítatnának 's ezért akarom tudatni azt, hogy nyugtalanságot eszközteni szándékom legalább nem volt 's nincs, 's ha az történt a' mit nem akartam, nem szívem, nem karakterem oka, hanem az, hogy tekinteteink e' tárgyban egymástól különböznek. Vagyok a' tek. úrnak változhatatlan tisztelője. Pest, mart. 10-dik 1831.

Kazinczy Bajzához.

Melly kedvetlen dolog, tisztelt kedves barátom, azokkal utódni össze, a' kiket szeretünk 's apologiára szorúlni a' hol azt kikerülheténk vala! A' szív 's a' társasági élet törvényei az ollyakat tiltják. — De az ügy parancsolja. — Igen is, de különbségekkel, néha szorosabban, néha tágabban. Valljuk meg, a' szívnek az ügy' dolgaiban is van helye 's társasági élet van a' literarius világban is. Barát barátnak tömjénezní meggyőződése ellen nem fog; de nagy szükség nélkül nem fogja soha feddeni is, annyival inkább mások előtt elmondani, hogy orra bukkott. Az az *a critere elatrem*, Horátnál, nem rossz intés.

Az úr azt ohajtotta volna, hogy én fejtegessem a' fordítások' theoriáját 's tegyem nehezzé az úrnak a' feleletet. Ne lelje az úr örömét a' küzdésekben, a' hol a' dolog nem kívánja. Kell theoria, de ízlés is kell, mint grammatika kell, de kell ízlés is; ez és az hideggé, fássá, pedánttá tesz a' vele bibelődöt. Maga a' theoria is az érzés' resultatuma. — Én viszont azt ohajtottam volna, hogy az úr ezekre feleljen: Véték e fe-

kete nyomtatványokban adni olajfestést? Véttek e, hogy Gessner epost, sőt még lyrai dalokat is (Daphn. III ének) prosában adott? Véttek e hogy Friedrich, a' franczia nevelésű, francziául, Mailáth és Mednyánszky németül, Kézy és Péczeli diákul írtak? *) Nem tiszteletlenség, nem igazságtalanság e ezeket azért, hogy nem magyarul, verdesni? 'S ezek a' verdesések, jól választott eszközök e arra, hogy velek magyarul írassunk 's hogy őket ügyünk' barátjaikká tegyük? — Az illy recensio azt, a' ki nem magyar nyelvben neveltetett, vagy a' ki érzi, hogy magyarul nem fog írni olly ékesen, mint a' már elkészült nyelven, nem hiszem hogy elrettentse; arra buzdítani pedig ifjainkat, hogy idegen nyelven ne írjanak, hanem magyarul, ma már nem igen van szükség.

Nem volna ellenemre, ha apologiám a' Kritikai Lapokba vétetnék-fel, és nem a' Tudományos Gyűjteménybe, de látni akarom az én megtámadottammal, hogy én nem késsem megtenni a' mivel tartozom; 's a' közönséggel, hogy van szívem.

*) Sem báró Mednyánszky, sem prof. Péczeli nem tarthatnak a' gáncsoltak' számába. Az egyik a' hazai történetek' megismerttetése miatt írt idegen nyelven; a' másik iskolák' számára, hol a' nyelv nem magyar, latinúl. B a j z a.

Látom én, hogy én az urat úgy nem fogom az én gondolkozásomra vonhatni, mint az úr' engem a' magáéra nem, 's így a' levél' egyéb czikkelyeire elhallgatok. Csak azt kell megjegyezmem, hogy ha az úr érzé-
né magát az én szólásom által megbántva, én az úr fájdalmát nem ingerleném hideg játékkal, mint az úr azon soraiban, a' hol a' Gyöngyök' általam eltalált vagy el nem talált recensense felől szól. Az olyan ellenkezik a' szép társaságok' tónusával. — A' kis kör nekem mind egészben, mind tagjaiban tiszteletes marad, mint eddig volt az, 's még tiszteletesebb, ha jók és gonoszok, 's barát és nem barát közt lesz különbség. Pesten, mart. 14. 1831.

(B.....y tudatta velem, hogy K.....y történetből látta elébb a' Kritikai Lapokat mint én 's így vissza vonom panaszomat.)

4.

Bajza Kazinczyhoz.

Vettem a' tek. úr' válaszát. Azt kell gondolnom, a' tek. úr az én levelemet elolvasásra sem méltatá. Azon czikkely, melly

benne így kezdődik : „Képtelenségek e azok...?“ világosan mondja, hogy én a' Tudom. Gybe adott apologiára felelni nem akarok, mert annak nem levélben 's négy fal közt, hanem publicum előtt lesz helye. Én a' Fenyéryhez írt levélre akartam csak válaszolni, mellyet a' tek. úr olly czéllal írt, hogy lássam. Valódi képtelenség az volna, ha én, mint csak szerkesztetője a' Kritikai Lapoknak, a' Gyöngyök' bírálatát védeném. Védje azokat G. ha kedve van, 's feleljen meg maga helyett ott, hol illik és szükség lesz — publicum előtt.

Mivel a' tek. úr maga vallja, hogy mi egymást megtéríteni nem fogjuk, jó leszén a' különben is nem kedves tárgy felett támadt versenyt félbe szakasztanunk; annál inkább pedig, minthogy azt a' tek. úr a' szép társaságok' tónusában szeretné folytathatni, azokban pedig csak bókolat kedves, az ellenmondás vétek. Ezen tónus ellen mi mindketten vétettünk, mert leveleinkben több van, mint csak ellenmondás.

Ohajtom, hogy a' mi útaink ne egymáson keresztül, hanem mint eddig, egymás mellett folyjanak békén 's megháborítatlanul. Hogy e' levelezés támadjon közöttünk, annak nem én valék kezdője. Az, 's minden vétkem

csak az lehet a' tek. úr előtt, hogy a' Gyöngyök' birálatát kiadtam, 's mert becsület' szava kötelez, a' bíráló' nevét nem tudatom.

Feledni fogom mind azt, a' mi felőlem nem kímélve mondatott 's ha levelemben olly valami áll, mi a' tek. úr' fájdalmát ingerlé, kész vagyok érte bocsánatot kérni, kész vagyok engesztelőleg nyúlni azon tiszteletes kéz után, mellyet a' magyar nyelv' dicsőítésére kentek-föl az istenek 's mellyet én útmutatóm, vezérem 's mesteremnek olly örömmel vallok. Pest, mart. 16. 1831.

II.

A' SZENT HAJDAN' GYÖNGYEI' BIRÁLATÁRA.

(Tudom. Gyűjt. 1831. II. Köt. 1. 125-6).

A' nagy költő' munkája mesteri alkotásában, tudós, gazdag szép nyelvében, kedves zengésű hexametereiben, felette van minden dicséretnek, minden gáncsnak; itt egyedül az én nyelvem, az én dolgozásom felől leszen szó. De nyelvemről is hallgatni fogok 's csak azt mondani, hogy poetai mívet, epost, prosai nyelvben fordítani nem kell. Az a' kérdés, ha a' Szent Hajdan' Gyöngyeit lehetett e, kellett e prosában, bár poetaiban.

A' theoriák' emberei nem tűrik azt, mert prosában elvész a' báj, mellyet a' vers' hullámozása az olvasónak az eredetiben adott, és mivel a' másolatnak az eredetit vissza kell tükröztetni, legalább az olvasót emlékeztetni arra, a' mit az eredetiben gyögyörködve nézett. 'S ki akarhatná, ki merné tagadni, hogy igazok van? Verseket 's szép verseket prosában adni, bár csillogóban, szerencsétlen gondolat; szerencsétlen mondom — mint midőn a' színekben ragyogó festést a' rézmetsző fekete nyomtatványokban adja. Olajfestést olajfestésben kell másolni, úgy marad-meg az eredeti mív' bája. Azonban látjuk, hogy a' mesterség' barátjai a' rézmetszéseket is kedvelik, sőt még a' nem rossz kézzel dolgozott Skizzéket sem tekintik figyelműkre méltatlanoknak.

Gessner prosában írta Ábelét. A' ki tehát azt prosában fordítja, nem tarthat az iskolások' feddéseitől. De ha Gessner ezt az ő Ábelét angol vagy franczia versek-

ből fordította volna prosában, feddenék e' érte? Talán, és nem ok nélkül. — Végre is oda megyen — ki tehát a' dolog, hogy a' melly munka prosában is engedi magát olvastatni, nem volt méltatlan a' megjelenésre. — Feledjük, hogy a' Szent Hajdan' Gyöngyei versekben vannak dolgozva 's vége lesz a' panasznak, mellyet azon felül nagy részben elcsendesíthet Goethe az által, a' mit Divánja' előbeszédében mondott.

Negyven eszt. előtt így dolgoztam a' Messiáson is, fordításomat később, megcsalva Bürgernek példája által, ki az Iliast jambusokban is dolgozá, jambusokba szedém; nem mintha nem érzettem volna, hogy eposhoz hexameter illik, hanem azért, mert hexametert nehezebben dolgoztam mint jambus sorokat, kivált olly szabadságban, melly a' Phaedruséhoz közel jár. Nem pirulnék megvalani tévedésemet 's menthetne az, hogy Klopstocknak ezen munkáját és nem kisdéd csomó odáit, fél század előtt literaturánk' akkori időszakában dolgoztam; de azt sem pirulok vallani, hogy én örömeztőbb olvasok jó munkát nem rossz prosában, mint nem jó hexameterekben. 'S ki nem érti, hogy én a' Messiást nem annyira az epos' kedvéért fordítottam 's nem hogy a' magyar olvasónak gyönyörködtető munkát adjak, hanem studiumként — hogy inkább érezzem 's inkább éreztessen, mit teve a' német nyelvet újra teremő Klopstock. A' czél érdemlette, hogy e' munkát tegyem.

Előbeszédem a' Gyöngyök előtt a' német nyelven írt munkának sok helyeit közlé, hogy a' kinek kezénél az nem volna, ismerhesse a' költés', a' nyelv', a' verselés' csudálást érdemlő szépségét. A' kiírt darabok még inkább sajnáltathatják velünk, hogy a' másatlan elme nem a' mi nyelvünket dicsőítette-meg. De a' ki fájdalját nehezteléssé engedné elváltozni, annak érzeni kellene, midőn a' fájdalom végre vissza adná lelkének a' nyugodalmat, hogy neheztelése felette igazságtalan. A' prussusok' nagy királya francziául írta munkáit 's azt a' német írók fe-

lette balúl vették. De a' kik nem annyira gyúladékok, látták 's most még inkább látják, mi indítá Friedrichet, hogy ő bár német nép' királya, idegen nyelven írta munkáit: az először, hogy a' készületlen nyelven jobban írta volna mint a' már elkészültön, hogy ezen több olvasókhoz szólhatott 's tb.

Midőn én itt a' P — 'eposait, más helyt a' gróf Mailáth János' regéit adtam a' magyar olvasóknak, úgy hittem, hogy még hálát is érdemlek hazám' fiaitól. Hosszabbra nyúlt életem mint hogy azon álmélkodhatnám, hogy egyenlőleg mindnyájan nem gondolkozhatunk: igen azon, hogy tűzünk által igazságtalanságig 's tiszteletlenségig engedjük magunkat elragadtatni. A' dolgoknak több oldalai vagynak egynél 's az igazságos bírálónak tiszte a' megítélés alá vett dolgot mindenikéről tekinteni 's a' szerény nem fogja felejtteni, kinek mivel tartozik. — Pesten, martius' 8d. 1831.

Kazinczy Ferencz.

III.

FELELET KAZINCZYNAK.

Minekelőtte Kazinczynak szóban forgó birálatomról tett ellenészrevételeire felelnék, engedje - meg a' sok érdemű férfiú, hogy az igazságtalanság 's tiszteletlenség' vádját, melyet sorai' végsőiben reám villantott, tisztelettel magamtól elhárítsam. Ki ellen követtem én el e' két bűnt? A' Gyöngyök' éneklője ellen e vagy őellene? Levontam e a' Gyöngyökről azon érdemeket, mellyekkel kétségbevehetetlenül birnak; vagy nem magasztaltam e azokat őszinte kifejezésivel a' legelevenebb tetszésnek? Vagy a' Gyöngyök' fordítójától tagadtam e meg pályája' méltánylását, érdemei' elismerését? Bátran állok bármelly bíró' széke elébe 's bátran mondom: mutassa - ki Kazinczy a' tiszteletlenségnek csak egy szavacskáját, csak egy kilobbanását is az igazságtalanságnak, 's hódolok. De a' bíró nem fog azt mutatni, ha részrehajlatlan 's a' szót úgy érti mint szerzője értetni akarja 's így én az igazságtalan-

ság' vádját visszaadom a' méltatlanúl vádoló-
 lónak, ha őt egyébiránt szeretem is 's ér-
 demei' tisztelésében magamat felül haladtat-
 ni senkitől nem engedem. E' szerint ne ve-
 gye tiszteletlenségnek ez új felszólalásomat
 se! 'S ha „nem álmélkodik azon, hogy e-
 gyenlően mindnyájan nem gondolkozhatunk“
 engedje - meg, hogy az övéhez hasonló jog-
 gal élvén, kifejezhessem én is gondolkozásom-
 mat, ha az az övétől különböző találna is
 lenni.

Az antikritika, valamint a' szóban for-
 gó bírálat is, két dolgot érdekel: a' fordí-
 tást, mellyet kárhoztat egyszersmind és men-
 teget, 's a' Gyöngyök' éneklőjét, kit bálványoz
 és véd.

Mindenek előtt kinyilatkoztatom, hogy
 Kazinczy tündér nyelve' fegyvereivel sem
 fog bálványimádóvá tenni. A' bálványimádó
 több isteneket tisztel, én pedig csak egynek
 hódolok t. i. az emberi szellemnek elvontan
 (abstracte) de nem e' vagy ama' főben, hol
 az anyag' salakjaival testvéresülve és súlyai-
 tól korlátozva szabad röptében, gyarló le-
 szen, hibázható és tökéletlen; 's így ember'
 munkáját soha „sem minden dicséreten, sem
 minden gáncson felettinek“ nem tartom. Va-
 lamint pedig illy istenlést, úgy olly enthu-

siasmus' kifejezéseit is, mellyek Homért vagy Shakspeart, Goethét vagy Byront másatlan elmének mondanák, a' kritika' birodalmából kiigazítok: szükségtelen lesz tehát azon sort is vitézés' tárgyává tenni, melly nem csak az elvénhedt Baggesenként, a' nagy V. Károlynál is nagyobbá teszi a' Gyöngyök' éneklőjét, hanem nagyobbá minden teremtetten elménél.

Még egy pont illeti a' másatlan elmét, azt t. i. mellyben az II. Fridrik' szárnyai' árnyékába rejtetik. Hiában! Fridrikre kimondá kora az ítéletet úgy, mint kimondók mi is amarra; az utókor pedig megbo csáta neki egyebekért. De mivel engesztel- meg a' másatlan elme a' magyar utókor' méltó neheztelését? —

Kazinczy védőleg említi, hogy Fridrik azért ír francziául, mert így könnyebb va- la, mint hazája' még készületlen nyelvén, azért mert ezen többekhez szólhata! „Szent Adrastea mérj bosszút.....!“ Miért pa- zarlotta- el tehát Kazinczy élte' minden nap- jait arra, hogy egy pár száz magyarnak ír- jon, holott ha francziául ír vala, a' felvilág- hoz szólhata? 'S miért nem vala olly böcs, mint a' másatlan elme? Miért 'bajlódék e' népnek akkor még szegény nyelvével, holott

vagy franczia vagy német nyelven baj nélkül 's szinte magoktól folytak volna tollából munkái? 's miért nem követi őt még most is? Ne feledd-el nagy férfit, ne feledd-el magadat, hitedet, éjjeleid' mindenkori gondját, tetteid' egy célját, ne feledd-el érdmeid' méltóságát, neved' fényét annyira, hogy szennyeiből tisztogasd azt, kit tisztítani nem lehet, hogy tetszeni ügyekezzeél annak, kinek tetszeni nem nagy érdem.

Most a' fordításhoz. — Itt legelső kérdés az: poetai mívet, epost illik e prosában fordítani? Erre Kazinczy így felel Igazításában: „Poetai mívet, epost, prosai nyelvben fordítani nem kell“ 's ugyan ott ismét: „Verseket 's szép verseket prosában adni, bár csillogóban, szerencsétlen gondolat.“ Ennél több nekünk nem kell, 's ez után meg nem foghatjuk, miért ír Igazítása' e' részét a' tisztelt férfit, mert a' szóba vett bírálatban mi is ezt és csak ennyit mondtunk. De következik a' mentesség: „Verset prosában fordítani annyi mint olajban festett képet rézmetszetben adni“ mond Kazinczy. Bocsánatot! Élünk hasonlításokkal aesthetikai vizsgálódásainkban, nem tagadom, 's élhetünk, hogy a' néha szárazabb tárgyat kellőbbé, a' homályost vi-

lágosabbá tegyük, de a' minek hasonlítás nélkül nem birjuk megmutatni igaz vagy nem igaz létét, azt a' hasonlítás maga sem igazzá, sem nem igazzá nem teendi. Kazinczy pedig azt mit a' tárgyról egyszerűen és világosan állított, minthogy ellene szól, még olly hasonlítással akarja megczáfolni, mellyből többet lehet következtetni mint Kazinczy hihetőleg ohajtana következtetve látni. Ki mondá-ki közöttünk először azon nagy igazságot, hogy midőn művész' munkáját fordítjuk, mindenben hű mását kell adnunk? hűvet nem csak dologra és értelemre nézve, hangra és stilusra, a' stilus' minden sajátságaira, legyenek azok jók vagy nem; hűvet annyira, hogy a' periodusok' alkotását, szavakkal saját életét a' mi nyelvünkön is iparkodjunk vissza adni, vissza a' világosságot és homályt, a' nehézkes beszédet úgy mint a' könnyen forgót és elevent, vissza a' más nyelv' hibáit 's avult formáit is? 'S ím most egyszerre kiáll az aesthetikus a' csatasíkra, 's egy könnyen odavetett hasonlatocskával meg akarja mutatni, hogy mind ennél elmellőzhetőbb postulatum a' versnek verssel visszaadása. 'S miért? Egyedül hogy magának mint fordítónak botlását igazolja.

Az érdeklött hasonlatot még egy mássikkal toldja-meg Kazinczy, mondván: „A' mesterség' barátjai még a' nem rossz kézzel és nem gond nélkül dolgozott Skizzéket sem tekintik figyelmökre méltatlanoknak.“ — Igen is, egy Rafael Urbino, egy Giulio Romanónak gondtalanúl dolgozott vázolatit becsüli a' műbarát, de fogja e becsülni azt, mellyben egy másoló Rubens' gigásait ügyekszik mutatni? Különség van olly vázolat (Skizze) közt, melly egy leendő nagy nemű alkotásnak mintegy embryóját mutatja 's a' közt, melly befejezett művet *progressione retrograda* embryói létbe tol vissza.

Melly munka prosában is engedi magát olvastatni, nem volt méltatlan a' megjelenésre — mond tovább Kazinczy. — Igen is, igaza van; de ebből csak az következik, hogy a' Gyöngyök, minthogy prosában is engedik magokat olvastatni, nem voltak méltatlanok, hogy megjelenjenek az eredetiben, nem az is, hogy rajtok méltatlanság nem történt, midőn prosában fordítottak. Kazinczy itt egyebet mutatott, mint a' mi kérdésbe volt véve. A' Gyöngyöket a' bírálat úgy hiszem fordításra méltatlanoknak nem mondja; de mond egyebet, mit e' helyt ismételni nem szükség. Hogy

pedig maga az eredeti műv' szerzője megnyúgodott a' szóban forgó prosai fordításban, nem nyomhat az előtt semmit, a' ki tudja, hogy ő megnyúgodott volna mindenben, csak fordítás legyen.

Mindent előhordván Kazinczy, a' mivel kétségbe esett ügyét megmenteni reményli; arra kér bennünket: „Feledjük, hogy a' Gyöngyök versekben vannak dolgozva 's vége lesz a' panasznak.“ Oh akkor én az Odüsseát prosában diluálom, 's azt kiáltom: feledjük, hogy versben íratott; Tacitus' tíz sorát hússzá lapítom-szét, 's azt kiáltom: feledjük, hogy Tacitust a' praecisio bélyegzi; 's Rajnis' Virgiljét megkoszorúzom azt kiáltva: feledjétek, hogy Virgil elegans, 's nem lesz panasztok a' dorongos hős ellen. A' szigorú 's elvakíthatatlan kritika pedig mosolyogni fogja az illy praecót, 's nem feledve mi Homer, Tacitus és Virgil, száműzni azokat, kik nem iszonyodtak álarcza alá rejtve a' legnemesebb lelkű arcokat, magokhoz csalogatni az olvasás' barátit. Nem fogja feledni a' Pyrker' verseit sem 's Gyöngyeiben gyöngyeit keresendi.

Mi Klopstock' prosai fordítását illeti: azt felmentem minden vád alól, mihelyt Kazinczy csak studiumnak kívánja tekintetni.

De ezen czikkelyben is van egy mondás, melly észrevétel nélkül nem maradhat. „Öröme-
 stebb olvasok jó munkát nem rossz pro-
 sában, mint nem jó hexameterekben.“ Ki
 állítá azt, hogy rossz hexameter jobb mint
 jó prosa? Ki mondá azt, hogy a' Gyöngyö-
 ket inkább rossz hexameterekben olvasná?
 Inkább olvasok jó prosát én is mint nem jó
 hexametert, de azért sem egyik, sem má-
 sik nem felel-meg a' célnak 's a' fordítás
 egyedül akkor jó, ha mind belső mind kül-
 sőképén hű leszen.

Mind ezek után hiszem meg van felel-
 ve, nagyobb részt Kazinczy' önnön állításai
 által, azon kérdésére: „ha a' Szent Hajdan'
 Gyöngyeit kellett e fordítani prosában,
 bár poetaiban.“ — Kérdi ő azt is: Lehetett e?
 Igen; az a' nyelv, melly Kölcsey' kezében
 megbirja Homert, megbirja ezt is, mint a'
 Hárfa' fordításával minden kétségen felül
 meg van mutatva. Dixi et salvavi animam
 meam! — Pesten, april' 15d. 1831.

IV.

A' SZEMÉLYSÉRTÉSRL.

„Utálok a' személysértést ! Annak kritikából örökre számüzve kellene maradnia ; csak dologra legyen a' bírálónak gondja 's mind azt, a' mi személyt illethet, hagyja-el!“ Ezt kiáltozzák a' mi olvasóink 's ezt kívált — és melly siránkozva ! — a' kritika' vas-pálczája által megzaklatott íróink valahányszor polemicus nemű írásokat olvasnak. A' vád, valljuk-meg, nem egészen helytelen, de mind a' mellett is gyengébb 's ingadozóbb alapú, hogysem axiomai tétel gyanánt tekinteni 's kiáltozni lehetne. Én hajlandó volnék magam is a' kiáltók' sorába állani, ha a' sokszor panaszlott vád' elvei tisztára hozatnának, ha a' kiáltók' seregéből valaki megmutatná valahára, hol van azon vonal, melly a' személyt művétől, a' könyvet írójától elválasztja, mellyen belül lehessen a' művről beszélni, a' nélkül, hogy annak teremője ne érintessék. Mert a' műv a' mű-

vész', a' könyv az író' lelkének tűkre, létege (essentia), sőt maga a' lélek, és pedig minél hatalmasabb valakiben a' teremtettség annál nagyobbban az. Hibákat elkövetni emberi dolog, 's köz úgy a' legnagyobb mint a' legkisebb elmével; sőt a' legnagyobb geniust ragadják-el legkönnyebben ön szellemlobbanásai vastag távédekre 's hibákra. Rovassék-meg már most az illy hiba valamelly kritikus által szigorúan — mint illik mindenkor ott, hol nagy vala a' tévedés — nem az író 's művész' lelkét kell e ezen megrovásnak szükségképen érdeklennie, 's a' lélek által nem a' személy van e közvetetlen érdekelve? Mert mi egyéb az az én hanemha a' lélek? — Nem szándékom magamat személysértők' védőjévé tenni, de szándékom figyelmeztetni itt azokat, kiknek ajkáról a' személysértési panasz olly gyakran hallható, hogy vádjokat ügyekezzenek világos alapokra állítani. Munkát jól és méltólag bírálva, a' nélkül hogy a' személy is ne lett legyen egyszersmind, nehezen fog nekem valaki mutatni. Sérteni és nem sérteni igen viszonyos képzetek. A' legjámborabb észrevétel gyakran az érdeklett fél által sértésnek vétetik és viszont; a' mi világosan mutatja, hogy a' személysértés' magyará-

zata még semmi általános elveken nem épül, 's csupán individualis érzés. Az én hitem e' tárgyban, bár kinek mint tessék, ez: Hogy azon kritikus és író, ki elkerülte a' mi durva, póri, betyáros — mert a' művelt 's csínosabb nevelésű embert, millyennek egy valódi író tartanunk kell, az illyennek mindig fogják bántani — a' mi testi hibáinkat, vagy házi környülményinket illeti, a' mi jó vagy balszerencse' következése, ki ezeket, mondom, beszéde' tárgyául tenni elkerülte, megtevé mit embertől kívánni lehet és kell. Ezeken kívül minden személyisértési panasznak, neheztelésnek nem lehet egyéb mint csak ingatag alapja.

Bennünket a' természet különböző véralkattal, és sokneműleg készített-ki; egyik tűrőbb, másik ingerlékenyebb lelkű; vannak olyanok, kik, mint Byron mondá, a' legkisebb csípést is halálos sebnak vesz. Ezeknek ohajtanám, hogy a' legkímélőbb ítélőkre találjanak, bár tudom, ohajtasom nem sokszor fog valósulhatni, mert lehetetlen, hogy a' bíráló az általa megítélendő írónak még természetére is figyelmezzen. A' mi engem illet, szabad legyen magam felől itt, hol a' személyisértés' nagy kérdése vétetett szóba, ezen individualis

gyónást tennem: Ha nagy író volnék, azaz olyan, kinek írásai sok dicsérőt és sok gáncsolót — mert minden nagy embernek és írónak ez sorsa — csatolhatnának magokhoz, 's e' két külön osztályból szabad választást engedne isten, ez volna könyörgésem hozzá: Mindenható! cselekedd, hogy ne legyen vak magasztalóm egy is, de legyenek sok világos ítéletű, éles eszű, kemény bírám, habár sértők, habár gúnyolók is! A' sebeket, melyeket érzésim' hiuságán gúnyaik ejtenének, tudom bizonyosan, meggyógyítaná azon tanúlság, melyet velős írásaikból meríteni fognék 's az nekem többet használna, mint harsogó tapsai ama' másik seregnek!

Bajza.

V.

FELVILÁGOSÍTÁS.

A' Praktische ung. Sprachlehre' szerzője „honi literaturánkat historiai 's elbeszélési nemben gyönyörű darabokkal, helyes és ékes magyarsággal írt darabokkal gazdagította. Erről kár volt a' bírálónak (Krit. Lapok I. fűz. 90—117 l.) teljes tudatlanságot színlelni.“ Almás i Balogh Sámuel, a' Sas' X. Köt. 129 lapján.

Balogh Sámuel urat igen megszállotta a' praeceptorkodás; tanít és igazít ott is, hol maga teljes tudatlanságban tévelyeg. A' Villi-tánczot Bártfay László, a' Sóbányákat Toldy, Zrínyi Ilonát Bajza, Országunk' címerét Szemere, a' Szegény útast Makáry, Füredet Kisfaludy Károly, a' Levelet Kazinczy, (van e még több is?) fordíták gróf Mailáth János' német nyelven írt kézírataiból magyarra, és így, ha szabad nekem is (nem csak Balogh úrnak) vélekednem, gondolnám, hogy azon magyarság, mellyel ezen historiai 's elbeszélési darabok adva vannak, ha még olly

helyes és ékes is, nem bizonyítja gróf Mailáth' magyar nyelvi tudományát. A' mit írunk talán tudni is kellene előbb és meggondolni, nem csak leírni. Balogh Sámuel úrnak nagy elhittséggel írt kritikája nagyon is bizonyíttatja, hogy előtte elég a' papiroost csak tele tömni, mert ha ítélettel és meggondolással írt volna, kitalálható, legalább gyanítható vala a' különböző stylusból, hogy az említetteket nem egy kéz dolgozta.

Felszólítottam a' Kritikai Lapok' redactiója által, hogy feleljek ellenem intézett bírálatára, de ki pörlekedjék olly durae capacitatis íróval? — Elégnek tartám e' rövid jegyzést tenni.

K.....nyi.

V.

FELVILÁGOSÍTÁS.

A' Praktische ung. Sprachlehre' szerzője „honi literaturánkat historiai 's elbeszélesi nemben gyönyörű darabokkal, helyes és ékes magyarsággal írt darabokkal gazdagította. Erről kár volt a' bírálónak (Krit. Lapok I. füz. 90—117 l.) teljes tudatlanságot színlelni.“ Almás i Balogh Sámuel, a' Sas' X. Köt. 129 lapján.

Balogh Sámuel urat igen megszállotta a' praeceptorkodás; tanít és igazít ott is, hol maga teljes tudatlanságban tévelyeg. A' Vili-tánczot Bártfay László, a' Sóbányákat Toldy, Zríni Ilonát Bajza, Országunk' czímerét Szemere, a' Szegény útast Makáry, Füredet Kisfaludy Károly, a' Levelet Kazinczy, (van e még több is?) fordíták gróf Mailáth János' német nyelven írt kézírataiból magyarra, és így, ha szabad nekem is (nem csak Balogh úrnak) vélekednem, gondolnám, hogy azon magyarság, mellyel ezen historiai 's elbeszélesi darabok adva vannak, ha még olly

logtatott fegyver magán a' tárgyon ön csapása miatt szétporlik.

A' Sas' jelentésének bírálatát, (hogy csak ez egyet említsem például), én nem akarom védeni, védje azt Jám.....y ha kedve van; de annyit szabad lesz mondanom, mint szerkesztetőnek; hogy az fogytározásai mellett is a' Balogh Sámuel' bírálata után még mindig le nem döntve áll az előtt, ki összehasonlítva 's el nem fogódott lélekkel tud és akar olvasni, 's ha az antikritikus csak illy ostromokra képes, úgy jobb lesz még darab ideig táborba nem szállania, hanem magát gyakorolgatni, mert ennyi fegyverforratással erősebb sáncz és bástyák fölé győzeldelmi zászlóját nem fogja felvíhatni.

Bajza.

VII.

BARÁTSÁGOS SZÓZAT

Almási Balogh Sámuelhez.

Érdemes tiszteletes úr! Örvendek, hogy a' Sas' X. kötetében a' Kritikai Lapok ellen felszólala 's még inkább örvendek azon, hogy én 's a' Kritikai Lapok az úrnak és hasonlóinak teljességgel nem tetszenek. Azt tartanám én igen nagy szerencsétlenségnek, ha olly ízlésű 's ítéletű embernek, mint az úr írásaiban mutatkozik, tetszeném. Czéлом épen az vala 's az lesz mindig, hogy az izetlenség ne csak ne találjon bennem javalhatót, sőt botránkozzék-meg írásaimban. Hogy ezen czélokat elérni szerencsés valék az úr 's hasonlói' ellenkezéseiből látom 's így eszközeim foganatosak lévén, mi természetesebb mint hogy az urak' gáncsolatai által is buzdítva megmaradjak a' magam elébe mért pályán 's róla tenyérrnyit se távozzam. Ohajtom, hogy az úr kivált írjon minél többet ellenem 's buzdítson továbbá is a' nehéz ösvényen; gáncsolgatásai, ne rettegjen az úr,

nem maradnak figyelem nélkül; én rájuk felelgetni fogok azzal, hogy a' Kritikai Lapokat folytatom meddig erőm 's tehetségem engedi; és pedig egészen úgy a' mint kezdettem. Évek' lefolyta után meglássuk majd, mellyikünk' törekedése lesz kívánt sikerrel megjutalmazva? A' Kritikai Lapok' dolgozó társaié 's enyém e, ki azt állítom és hiszem, hogy a' legkeserűbb igazság többet ér, mint a' hizelgés' bár melly mézes szava, ki az éles és szigorú kritikának hirdetője vagyok 's gyakorlom is azt, vagy az úrnak, ki mint máshol, úgy a' kritikai szónokszékekben is keresztényi szelídséget 's tolerantiát hirdet a' híveknek, holott azonban maga szelídséget nem csak nem gyakorol, sőt, hol saját írói személykéje jó kérdés alá, egyike a' legintoleransabb íróknak, mint a' Sasnak több lapjain olly vitézül megmutogatta. Az úr mellett szól egy nagy sereg szentirási intés, egy még nagyobb sereg czáfolható okoskodás, mellettem a' kétségbe nem vehető példák 's a' nemzetek' literaria historiája. Várjuk-el, ha most ez egyszer az emberiség' történetei, az úr miatt, meg fogják e változtatni természetes menetelőket.

Czélja az úrnak, mindent a' mi a' Kritikai Lapokban áll, főkép pedig a' mi azok'

kiadójától származott, kitelhető impertinenciával (az úr' kedvencz szava!) kárhoztatni. Mondott legyen a' Kritikai Lapok' kiadója bármelly talán hasznos, talán jó dolgot is, az az úrnak mind egy, elég hogy ő mondá 's így nem lehet nem kárhozatos, A' mit ő javal, azt az úr kötelességévé tette magának roszalni és viszont. Mint valamelly kétségbe esett úgy rohan homloktalanul mindennek, azt vélvén, hogy a' mire gyermekvesszőjét emelinti, mind az bogács, mellynek lesujtására csak kézmozdulat kell. Illy gebeszkedésekhez azt kellene kívánni, hogy sok olvasó legyen, ki az úr sophistai szófátyolán keresztül nézni nem tud; csakhogya az úr' gyermeki mulatságait azon észrevétellel kell megháborítanom, hogy a' Kritikai Lapok a' publicum által jól ismertetnek 's jobban, hogysen a' rájuk költött mesék 's paradoxumok hitelt nyerhessenek. Ne vélje a' tiszteletes úr enthusiasmusai között, hogy csupán magalát; ép szemekkel a' Kritikai Lapok' olvasói is meg vannak áldva 's mihelyt meg vannak, magok' szemével fognak nézni, az úr pedig bizvást félre teheti kicsinyítő üvegét.

Írni az úr' bírálatára én ex professo nem fogok, ámbár tehetném azt 's alapos remények biztatnak, hogy a' miket monda-

ni fognék, nekem ismét több barátot szerzene a' felvilágosodottak' számából, mint ellenséget, valamint az Anti—Dôbrentei 's Dzsewffyának : de mi érdeke van annak az olvasók előtt, barátokat szerzek e én magamnak vagy ellenségeket? Irnunk pedig csak olyat kellene, minek érdeke és haszna lehet az olvasóknál, különben úgy nem olvassa és veszi senki írásainkat, mint a' Sast az úr' bírálatával együtt nem.

Ellenkezésekre különösen 's ex professo én csak három esetben tartom czélirányosnak a' feleletet. Vagy azért t. i. hogy félreértett állításaimat igazoljam, vagy hogy a' hamis tanítást érdemlett semmiségébe visszadönteni ügyekezzen, vagy végtére azért, hogy némelly ál-prophetát, kinek követői vannak, legalább lehetnek, a' hamis-színűség' palástjából kiforgatván, ön alakjában állítsam-fel imádói előtt. Ez eseteknek egyike sem mozdíthat engem jelenleg az úr 's talán egykét más' ellenkezéseire bővebben válaszolni. Nem az első, mert bár mint leplezgesse is az úr 's kivált testvére Dr. Balogh Pál — ki gyakran a' fáktól nem látja az erdőt — mindenjózan előtt tudva van, hogy az urak engem korántsem értenek félre, sőt igen is jól értenek 's a' lármaharangot

egyedül azért kongatják, mert fejök felett látják a' felhőket tornyosúl ni 's szeretnék saját kis kertecskéjőket a' zivatartól megmenteni. De hiában! Az a' kor már elmúlt, hála az égnek, nálunk is, midőn az írók egymásnak csak bókolgattak, midőn a' barátság nevünket egykét sonettért országos hírre emelhetette. Most legyünk készen mindnyáján még a' legkeserűbb ítéletek' hallására is. Ha publicumunkat nem rettegünk silányságainkkal megkísérteni, kötelesség a' szigorú ítélet' szavát magunk felől meghallanunk, mert ez csak amannak következése. *Sua poena nocentem insequitur.* Dicséretnek és gáncsnak kell lenni, múlhatatlanul kell! — A' második eset szinte nem vonhat válasszra, mert az úrnak, valamint társainak írásaiban egyéb tanítás nincs, mint ezen rég kiáltozott 's rég elkoptatott: „hogy a' kritika szelíd legyen,“ a' mi már annyiszor volt beszélve, hogy többé senki sem hallgatja, 's általányossága annyiszor practice megczáfolva más nemzeteknél, hogy felőle teoriázni csak az olly könyv-pedans fog, ki nem társalkodván az élet' embereivel 's nem ismervén őket, azt hiszi, hogy a' miket ő hajdani poros codexeiből válogatás nélkül össze és vissza tanult, azokra még mindig szükség-

ge van az emberiségnek. — Mi a' h a r m a d i k esetet illeti, az iránt bizonyossá tehetem a' tiszteletes urat és testvérét, bizonyossá a' nagy szándéku de kiseded erejű Udvardit 's általában azokat, kik eddig a' Kritikai Lapok ellen fölemelték panaszaikat, hogy egyikök sem olly propheta kinek követői volnának, 's írásaikkal valamint eddig semmi csábítást nem követtek-el a' vélemények' országában, úgy ezután sem fognak 's bátran lemondhatnak reformatori szándékaikról. Végtére szükség azt is mondanom, hogy a' tiszteletes úrnak kivált felelnem igen hiú törekedés volna, mert sokkal elfogódottabb, sokkal inkább el van telve gyűlölséggel a' Kritikai Lapok iránt 's, a' mi még nagyobb szerencsétlenség, eltelve ön magával, hogysem valamit a' kérdéses ügyben többé látni képes lehetne.

Ennyit az úrnak észrevételeire általan fogva 's egészben. A' mit ezen túl a' Kritikai Lapok' folytában itt ott magáról találhatni fog, azok csak töredékes jegyzések lesznek olly észrevételeire, mellyek érdemlenek szót; nem az úr' megtérítésére vagy ezáfolására — mert ez, mint mondám, balgagtag cél volna — hanem egykét gyengébb

szemű olvasó' számára, ki az úr' hitvány szó-
felhői megett napfényt vélhetne lappongani.

Egyéb iránt, mint felebb is mondtam,
ohajtom hogy az úr írjon minél többet elle-
nem; testvére pedig minél többet általában
a' mi orvosi körén kívül lesz, hogy több
példák legyenek arra, mint kellene nem ír-
ni's nem gondolkodni; több példák az olly
ízetlen írásokra, mellyeknél ifjainknak Pla-
tóval kiáltani lehessen: Áldozzatok a' Gra-
tiáknak! Pest, junius' 26, 1832.

Bajza.

VIII.

PATRIOTISCHE RÜGE.

(Der Spiegel für Kunst, Eleganz und Mode. 1831. Nro 33.)

In dem vor kurzem erschienenen ersten Hefte der *Kritikai Lapok* (Kritische Blätter), herausgegeben von Bajza (Pesth, gedr. bei Beimel, 48 S. in 8.) *) erlaubte sich ein Anonymus, der sich hinter den Buchstaben G. versteckt hat, in seiner Kritik von Kazinczy's trefflicher magyarischen Uebersetzung von den „Perlen der biblischen Vorzeit“ Sr. Excellenz, des Patriarchen und Erlauer Erzbischof Johann Ladislaus von Pyrker „A' szent hajdon' gyöngyei“ (Ofen, 1830, 8.), einen wilden, hämischen Ausfall (über dessen Aufnahme durch den geehrten Herausgeber, Hrn. von Bajza, man sieht nicht genug wundern kann) auf den liebens- und bewunderungswürdigen Sänger der *Tunisiás*, des Rudolph von Habsburg und der Perlen der biblischen Vorzeit, und den ehrwürdigen Uebersetzer dieser Perlen, den Veteran der magyarischen Dichter, Franz von Kazinczy; weil Pyrker deutsch dichtete, und Kazinczy von zwei Ungarn deutsch geschriebene Werke — Pyrker's Perlen der biblischen Vorzeit und des Grafen Johann von Mailáth ungarische Märchen und Sagen — ins Magyarische übertragen hat. Kann man wohl die Magyaromanie und den Hass gegen die Sprache der Deutschen,

*) Nem igaz! Az I. füzet nyomtatott Trattner-Károlynál és X.

161 lap; toldaléka pedig Székesfejérvárott és 50 lap, amaz 12-ed, ez 8-ad rét. Ha R. úr mindég csak így citál!

die Sprache so vieler Tausende in Ungarn, und so vieler Millionen im oesterreichischen Kaiserstaat, der mit Ungarn einen und denselben Monarchen hat, weiter treiben? Hätte der geniale Pyrker, anstatt die Perlen der biblischen Vorzeit zu dichten, und statt Karl V und Rudolph von Habsburg zu besingen, den párduczos, buzogányos Árpád oder Táksony, oder gar die hunnische Geisel Gottes, Etel (Attila) besungen, vielleicht in eben so schlechten magyarischen Hexametern besungen, als seine deutschen Hexameter bewunderungswürdig sind, dann würde ihm der pseudonyme G. gewisz Weihrauch bis zum Ersticken gespendet und seine magyarischen Epopöen einer deutschen Uebersetzung würdig erklärt haben! Doch Scherz bei Seite, und lieber einige Worte im Ernst zu Gunsten deutscher Werke von ungarischen Literatoren.

Man kann ein echter ungarischer Patriot, mit eines Ungarns würdigen Gesinnungen seyn und zugleich die magyarische Sprache verstehen, ihre Schönheit und Kraft fühlen und den Werth ihrer Literatur gehörig schätzen, und dennoch in sich den Beruf fühlen vorzugsweise in deutscher Sprache zu schreiben (auch wenn Dichter wie Pyrker und Graf Mailáth, in ihr dichten), weil man auch im Auslande gelesen werden will, weil man in seiner Jugend durch Erziehung und Bildung sich mehr mit der deutschen Sprache und Literatur befreundete, vielleicht selbst den grössten Theil des männlichen Alters zwischen Deutschen und Slaven verlebt, selbst desswegen weil man in den Fächern, in welchen man schreibt, in magyarischer Sprache, wegen der geringen Zahl der Leser, keinen Verleger finden kann, endlich auch, weil man in der deutschen Sprache das Ausland mit Ungarn, der magyarischen Nation und ihrer Literatur bekannter machen will. Dazu kommt, dass Diejenigen, die in den siebenziger, achtziger und neunziger Jahren geboren wurden, keine Gelegenheiten hatten, in den Schulen die magyarische Grammatik und Stylistik, wie die lateinische und deutsche zu lernen. Diese Gründe gelten (versteht sich

nicht alle von jedem der anzuführenden Autoren) so wie von den bereits verstorbenen deutschen Schriftstellern in Ungarn: Windisch, Engel, Schwartner, Genersich (die ohnehin von Deutschen und zwischen Deutschen zu Pressburg, Käsmark und Leutschau, geboren waren), auch von den jetzt lebenden: Erzbischof Pyrker, Graf Mailáth, Baron Mednyánszky, Cserghő in Günz, Csaplovics, und ausser andern (namentlich Schriftstellern aus deutschen Familien, z. B. Zipser in Neusohl, Glätz, u. s. w.), wenn man erlauben will, auch von mir selbst. Und von mir gelten alle jene angeführten Gründe, denn erst im 19-ten Jahre fing ich an, die magyarische Sprache zu lernen und wurde nach Deutschland versetzt; durch Erziehung und Bildung wurde ich eher mit der deutschen als mit der magyarischen Literatur befreundet; den grössten Theil meines Lebens verlebte ich zwischen Deutschen; ich wollte in den Fächern, in welchen ich schrieb, auch von Deutschen gelesen werden; ich strebte endlich darnach, durch meine Schrifstellerei, Ungarn und dessen Literatur dem Auslande bekannter zu machen. Und wenn Erzbischof Pyrker und Graf Mailáth sich mehr von den deutschen als von den magyarischen Camönen begünstigt fühlen, thun sie nicht wohl daran, lieber ausgezeichnet gut deutsch als mittelmässig oder schlecht magyarisch zu dichten? Ist mann also nicht unbillig, wenn man es jenen Schrifstellern in Ungarn übel deutet, dass sie in deutscher Sprache Werke herausgaben und deutsch dichteten? Und verdient nicht der ehrwürdige Veteran der magyarischen Dichter Franz von Kazinczy, vielmehr warmen Dank der Magyaren als Tadel, dass er des genialen Pyrker's herrliche Perlen der biblischen Vorzeit und Mailáths liebliche ungarische Märchen und Sagen ins magyarische übersezte und dadurch allen Magyaren zugänglich machte, da auch die Italiener sich beeilten, Pyrker's Perlen ins Italienische zu übersezzen, und die Engländer Mailáths ungarische Märchen und Sagen in ihre Sprache zu übertragen.

Die Deutschen, Pohlen und Franzosen sind nicht so unbillig gegen ihre französisch oder deutsch schreibende Landsleute. So wie früher, als die deutsche Sprache noch weniger gebildet war, als jetzt der Fall ist, die Deutschen dem berühmten Philosophen Leibnitz und dem berühmten Mathematiker Euler es nicht verargten, dass sie ihre philosophischen und mathematischen Werke nicht in deutscher, sondern französischer, Sprache schreiben, um nicht bloss von den Deutschen sondern auch von den Franzosen, Engländern, Italienern, Russen, Pohlen u. s. w. gelesen zu werden, hat man es in unserer Zeit dem deutschen Dichter August Wilhelm Schlegel nicht übel genommen, dass er zwei Werke in französischer Sprache, eben so wenig dem berühmten Humboldt, dass er seine trefflichen Werke über Südamerika französisch schrieb und herausgab, und dem Orientalisten Klaproth, dass er seine meisten Werke französisch schrieb. Und niemand unter den Deutschen nimmt es den in Russland lebenden Gelehrten übel, dass sie die Mehrzahl ihrer Werke in französischer Sprache herausgeben, um nicht nur von den Deutschen, sondern auch von den Russen, Pohlen, Franzosen u. s. w. gelesen zu werden. Die grossherzigen Pohlen eifern gewiss nicht mit geringerem Patriotismus, als die Magyaren, für ihre Nationalsprache, aber sie nehmen es ihren Landsleuten nicht übel, wenn sie französisch oder deutsch schreiben, um von mehreren gelesen zu werden, und daher erscheinen jetzt in Warschau neben pohnischen auch französische und deutsche Zeitschriften und Journale. Die Deutschen in der ehemahligen deutschen Provinz Elsass in Frankreich sind im Vergleich mit ihren französischen Landsleuten an Zahl weit geringer als die Deutschen in Ungarn, und die französische Sprache ist unter ihnen weit mehr ausgebreitet als die magyarische in den von Slaven, Russniaken, Raitzen (Serben) und Walachen bewohnten Gespanschaften Ungarns und in den meisten, grösstentheils von deutschen Gewerbs- und Handelsleuten bewohn-

ten königl. Freystädten, z. B. Pressburg, Tyrnau u. s. w. und in der theils von Deutschen, theils von Slaven bewohnten Zips, so dass beinahe kein Elsasser der französischen Sprache ganz unkundig ist; und doch geben die Gelehrten zu Strassburg ihre meisten Werke in deutscher Sprache heraus, ohne dass die für ihre Nationalität so eifernden Franzosen daran Anstoss nehmen, vielmehr lernen die französischen Gelehrten zu Paris mit grossem Eifer deutsch, wohl wissend, welche Schätze, die deutsche Literatur enthält. Und wer weiss es nicht, dass Friedrich II., der König eines deutsch sprechenden Volks, französisch, nicht deutsch, schrieb, nicht aus Kälte gegen die Sprache seines Volks, sondern weil die deutsche Sprache zu jener Zeit noch nicht so ausgebildet war, wie die französische, sondern erst durch Gottsched, Gellert, Rabner, Hagedorn u. s. w. ausgebildet zu werden anfang, und weil er französisch zu mehreren sprechen konnte, da die französische Sprache und Literatur damals viel mehr unter den Gebildeten verbreitet war und blühte, als die deutsche. Und gielt diess nicht auch von der magyarischen Sprache im Vergleich mit der deutschen? Mögen die magyarischen Schriftsteller es dahin bringen, dass man magyarische Bücher eben so wie deutsche und französische nicht nur in ganz Europa, sondern auch in andern Welttheilen lesen wird, so wird gewiss jeder Gelehrte in Ungarn die schöne und energische magyarische Sprache zur Schriftstellerei vorziehen. Bis dahin erlaube man uns, nach Gutbefinden, magyarisch, oder lateinisch, oder deutsch zu schriftstellern. *Hanc veniam damus petimusque vicissim.*

Der liebenswürdige Dichtergreis, welchen die hässliche Kritik nicht seinetwegen, sondern wegen des edlen, grossen Mannes und erhabenen Sängers, des Patriarchen und Erzbischofs Pyrker, schmerzte, antwortete dem unberufenen Kritiker in einer geistreichen, hin und wieder von feiner Ironie angewehten Antikritik, im zweiten Hefte des *Tudományos Gyűjtemény* 1831. in der er

seine Ehrfurcht für Pyrker und seine heilige Anhänglichkeit an ihn bewiesen hat. Vielleicht trägt sie dazu bei, die Magyaromanie und den Hass gegen die deutsche Schriftstellerei in Ungarn bei unseren jungen Brauseköpfen und überspannten Magyaren zu mildern, denn: in omni ordinata civitate cavendum imprimis, ne plurimum valeant plurimi, wie Cicero treffend sagt. Geht es mit der Magyaromanie so fort, so dürften sich am Ende magyarische Schriftsteller aus Anstandsgefühl beinahe schämen, magyarisch zu schreiben, wie sich bereits ein classischer Schriftsteller der Magyaren, der den von mir gerügten Unfug haszt, geäußert hat. Allein wer alt genug ist, um mit dem Eifer für die magyarische Sprache und Literatur seit 1790 aus eigener Erfahrung vertraut zu seyn, weiss, dass ein solcher Pseudozelus (falscher Eifer) gegen die deutsche Sprache und Literatur in Ungarn ausbrausen muss und wird. Geschähe es nur recht bald! Fascit Deus!

Dr. Runy.

IX.

R U M Y E L L E N.

Azon korban, melly a' nemzetiség' és nemzeti nyelv' kölcsönös viszonyait a' világ' történeteiből elvonván, annak ebből eredt befolyását a' nép' külső és belső boldogságára tisztábban fejté-ki mint bármelley más előtte; közepette a' legnemesebb tűznek, mellyel a' haza' minden rendbeli polgárai őseink' legszebb hagyományát, a' nemzeti nyelvet, érdemlett méltóságába 's országos jogaiba beiktatni buzgólkodik; feltámad nyelvünk' ügyét pártoló szándékom ellen egy német-magyar tudós: nem hogy netalán elkövetett tévedéseimből igaz útba térítsen, vagy — ha a' fölmelegedés' hangjába ingerlő elemek vegyültenek — okaim' alapjait, bár hevesben is, de megállható ellenokokkal megrendítse, 's ekként mind engem tanítson, mind pedig támadhatott proselytáimat azon zászló alól elvonja, melly alatt ő nemzeti gyűlölséget lát proclamálva; mind ezt nem,

az ő czélja egyéb. Olly publicum előtt szó-
lal-fel, melly nem a' Kritikai Lapok' pu-
blicuma 's így nem enyém; nem olvasá azt
mit én írtam, nem hallja a' hangot mellyen
mondom, 's nem mindent a' mit mondok. Ő
állításaimat meztelenül, kifordítva okaiból,
kifosztogatva erejéből, melegségéből kivet-
köztetve; 's végre, nem mint individualis
tárgyat, hanem generalitássá változtatva, 's
mint német lakóink' nyelve' gyűlölségére
épült magyaromaniát állítja a' kö-
zénk vegyült német közönség elébe, a' szí-
vek' ingerlésére, a' már már szunnyadni kez-
dő nemzeti gyűlölet' fellázítására. Czélja,
mondjuk-ki tartalék nélkül, a' honi nyelv
mellett felszólaló írókat rágalmazni, sőt
közvetve, elárulván a' legszentebb ügyet, a'
haladásaiban olly örvendetes testvér kézfo-
gást és nemzeti frigyesülést felbontani, 's
gyanú' mérgével megöldökleni. Rója - meg
ezért nevét a' magyar közönség, melly sza-
vaimat — ebben talállok megnyugtatót —
jobban érti 's akará is érteni: én őt a' nem-
zet' méltó megvetésének nyujtom által, 's a'
Brausekopf gúnyczímet azon fejre vil-
lantom vissza, mellyet nyelv- és vélemény-
szegve, hol ide hol oda hány elméjének
vándor vitorlája.

„Lehet e tovább űzni — kérdi megtámadóm — a' német, azaz, azon nyelv ellen a' gyűlölséget, melly hazánkban annyi ezernek nyelve, annyi millióé az austriai császár' birodalmában?“ Ezer vagy millió, ha-za vagy külföld, mindegy! A' lélek, ha belőle kárát látja, gyűlöli azt, mit illendő határai közé vonulva szerete. Ezen természetes érzés csak az által fog kárhoztattatni, ki a' cosmopolitismus' elvének hódol 's ott, hol nincs ország, hanem csak nép és ember-egyetem. Mellyik egyeztetetőbb az optimismus' rendszerével nem kérjük; de szó-laltassa-meg valamelly tündér egy bájvessző-vel az egész embernem-et egyetlenny nyel-ven: várjunk-be egy századot vagy annyit se — 's lássuk mint boldogulunk majd e' vi-lág' nyelvével a' földteke' külön részein. Ha tehát nem universalizálhatunk, úgy in-dividualizáljunk inkább haszonnal, 's ne szorí-tsuk-meg az individuumok' — vagyis, az egyes nyelvek' — nem csak természetes, de azon felül országosan megalapított jogait. A' böles minden embert, minden nyelvet becsűlni fog, sőt szeretni annak érdeme szerint: de egyéb e mint fonákság ugyan azon embert 's nyel-vet szeretni ott is, hol a' mienknek nyo-múl határiba? Csókoljuk e azon kardot,

melly a' tyrann Dyonisius' pallosaként fejünk fölött lebeg 's minden perczen halállal fenyeget? 'S reformunk' korában, balúl értett humanitásból 's nagylelkűségből tűrjük e tovább is, hogy az, a' mit honában becsülünk, itthon felettünk garázdálkodjék, 's mivel tegnap tanítónk vala, ma háladíjúl lábaival hagyjuk magunkat tiportatni? Pedig ezt, vagy illy valamit kívántak tőlünk Rummy és társai; 's midőn a' léleklázasztó kívánság ellen felindúl a' hazafi-érzés, kirohan ellene sötét rejtekéből, rágalmazza költőinket, ócsárolja férfias szépségű nyelvünket 's szentetlen ajakkal befertezi legszentebb emlékezetinket. Mert nem ironia' hangján van e felhozva Arpád a' honalapító? 'S a' „párduczos, buzogányos“ mellékszók, de leginkább az „isten' ostora“ mint a' gar mérges szó mutatja, mik egyebek mint mind annyi ordöfés? 'S mind ezek V. Károly 's a' habsburgi gróf általellenében! — Ím elejté végre a' sok nyelv' és vélemény' bajnoka álорczáját, mellyel a' bűn' vonásait olly soká fedezgeté, 's azon újjal, mellyet a' Hasznos Mulatságokban vevé-föl, többé nem fogja maga iránt megcsalni a' hazafi közöniséget. — De mit vétettek neki költőink? Mit nyelvünk? Tehát az e e' nyelv, mellyen

nem lehet szép hexametert írni? Vagy olly tehetetlenek e a' hazai Musa' felkentei, hogy a' szép magyar hexameter fejez hollóként számba sem veendő? Kell e, és miért rossz magyar hexamert említeni ott, hol a' másatlán elméjé csodálatra méltónak hirdettetik? Vagy talán nem költőink vannak érdekelve, hanem a' magyaromaniások, mint kiknek egy rossz hexameter, csak magyar legyen, fölér egy némettel, ha olly csodaszép is mint a' millyennel a' Rudolfiás kezdődik? Vagy a' másatlan elme az, mellytől — noha másatlan — egyedül rossz magyar vers telt volna ki? Ennek őszinte megvallását nem igen várhatjuk Rumytól, mert ahhoz kelletinél kisebb igazságszeretete; pedig ez úton mentheté-meg legsikeresebben védeczét. Csakhogy a' menthetetlen ellen nem foghat-ki a' vádak' ezrede. Mert vagy nem tanulá mit lehetett, vagy feledé mit tanult, vagy megveté azt 's átallá mit tudott. 'S olly késznek hisz e a' porban mászó engem, ki Kazinczyt tiszteltem és feddém, a' magasztalgatásra, hogy egy nyavalygó versekben eldadogott magyar epost csodáljak, szerzőjét tömjénem' füstével szinte megfulasszam, sőt fordításra méltónak hirdessem? 'S ha az volnék, kinek ő szeretne tartatni, azaz: az

ő lelki rokona — mert emlékezzék csak milly könyveket itéle méltóknak, hogy az angol Bowringnak küldje *) — nem csodálja ő hogy illyetén rossz munkáinkat még ki nem kürtölém? szerzőiket tömjénfüstbe nem fulasztám? szüleményeiket le nem fordítatám?

Ennyiből áll Rumynak hozzám intézett apostrophja 's ím midőn végére ért: hagyjuk már el, úgymond, a' tréfát! 's komolyra fordítja beszédét, hogy a' németül író magyarokat szárnyai' védelme alá vegye. Köves-sük fonalát!

„Lehetünk, úgymond, valóságos hazafi lelkü és keblű magyarok, érthetjük egyszersmind a' nyelvet, éreztetjük erejét 's szépségét, illőleg méltathatjuk literaturája' becsét: 's még is a' németül íráshoz érezhetünk vonzódást.“ Különböztetés mellett igen! T. i. ha vonzódunk a' szomszéd nemzettel megismertetni nyelvünket 's literaturánkat, mint gr. Mailáth mikor költőinkből fordít; megismertetni vele országunkat, mint báró Mednyánszky Vági útjában 's Csaplovics „Gemäldejével“; eléjük adni történeteinket 's így részvétet gerjeszteni nemzetünk iránt,

*) Jegyzékét láthatni a' pozsonyi Aehrenlese' valamelyik számában, ha emlékezetem nem csal, talán 1828-d évben.

mint ismét báró Mednyánszky, midőn Hor-
 mayrrel egyedül azon végre szövetkezik egy
 történeti zsebkönyv' kiadására, hogy a' ma-
 gyar becsületet terjessze 's tb. szóval, mi-
 dőn a' vonzódás' tárgya magyar 's a' német
 nyelv egyedül eszköze. Ezen buzgó társak'
 neveiket mindenkor hála' érzetével említen-
 di a' hazafi. — Menthető volt pedig eddig
 az, ki olly tudományban munkálódott, melly-
 nek magyar közönsége eddig még csekélyebb
 volt, hogysen fáradozása jutalmat vagy hasz-
 not hajthatott volna; — melly ok, mellékesen
 legyen érintve, a' 1830-diki országgyűlés 's
 a' nemzeti akadémia' felállása óta már el-
 enyészett, mert ez időtől fogva a' sanya-
 rúbb tudományok is mind inkább bevonatnak
 a' magyar literatura' körébe, 's a' Tudós Tár-
 saság bármelly tudománybeli munkát, ha reá
 méltó, fényesen jutalmazva kinyomtattat 's
 így a' növekedő közönséget a' szép literatu-
 ra' mezején kívül, a' tudományokéra is édes-
 geti. — Kiket pedig hazánk' kebelében is
 születés, nevelés, helyezettetések nem hagyá-
 nak mieinkké lenni (Genersich, Glatz, Zip-
 ser 's tb.) menti a' nyelv' nem tudása; 's ha
 ezek még e' mellett is részünkre fordíták
 munkálódásaik' óráit (Windisch, Engel 's tb.)
 senki tőlök a' szíves köszönet' emlékvirágát

megtagadni nem fogja. *) — Minden egyéb pedig, kit születés, nevelés mienkké tett, kinek tehetségi köre ohajtásinknak megfelelő, 's így kedvezéseinkre számot tart-hata, szükségünket pedig ismeré: azt nem mentheti a' lilienfeldi magány, hol Dóczy sok kötetű mnnkájával gazdagítá literaturánkat; nem Szepes, honnan Molnár terjeszté nyelvünket 's mívelte, ápolgatá azt; végre nem Velence, mert Faludit ez előtt szinte egy századdal Romában istüzelte a' honszerelem magyarul zengeni bájos énekeit, alkotni az akkori magyar prosa' csínnal teljes míveit: nem menti őt semmi szugolya e' nagy földnek, hanem látja homlokára sütve a' hazafiútlanság' kiáltó bélyegét, szemeiben az elhidegült szív' jégpillantatát. Milly szemmel nézne ez ön maga olly bajnokot, ki, midőn hazája szorúl védkarjára, idegen nemzet' zászlójához esküszik? Millyennel olly atyára, ki háznépét ínségben látván nyomorogni, kincseit idegen gaz-

*) Ez a' mentség is csak eddig állt, nemezentúl. Az ország tisztévé tette a' nem magyar születtnak is a' nemzeti nyelv' tanulását 's mit a' szülék' restsége, élnetlensége vagy idegenkedése fog elmulasztani a' gyengébb korban, a' felserdült ifju leszen kénytelen, de köteles is, helyre hozni.

dagok' számára tékozolja? Vagy épen olly anyának — szörnyűség! — ki emlőit idegen ágy' magzatának nyujtva, a' magáét (ön részéről legalább) martalékává hagyja lenni az éhenhalásnak?

„De — úgymond a' híres Rummy — a' külföld által is szeretnénk olvastatni!“ Tudd-meg te, bár ki légy, kit rabbá tőn a' külföld' vétkes szerelmé! ha szokatlan erővel készítenék-ki jó isteneid, előbb utóbb kihat vala neved' zengése az idegen nép közé is; 's ha méltó valál egy világ által ismertetni, az fogott volna olvasni, és magasztalni azon felül mint honod' hű fiát; — nem rendkívüli, de még is némi időre kiterjedő becsű mívedet pedig köszönettel fogadja nemzedet, midőn a' határokon túl azon nap temeti el, melly feltűnni látta. — Te pedig szerény, honszeretettel lángoló szív, te tennen népednél keresed híredet! 's melly tapssal hazád idvezel, az kedves előtted; 's nemzedet' helybenhagyása kevélységed, éjjeli virrasztásaid' legbecsesebb jutalma.

„De — így folytatja magát ismétlőleg philosophusunk — némellyet a' német Camoena kegyele inkább mint a' magyar, 's azért nem cselekvék e jobban, hogy inkább németül költe jelesen, mint rosszúl magyar

nyelven?“ Csodálatos beszéd, valójában! A' tudós úr Camoenában talán valamelly olasz a m o r o s a félét képzel, ki bekoczog ajtónkon 's ha megtetszénk neki, ránk nyomja a' genialitás' csókját, 's akkor akaratumkkal vagy az ellen, minden esetre pedig hozzájárulásunk nélkül, poetákká varázsol 's zeng a' hárfa nem azon nyelven, mellyen eszünk vagy szívünk szeretné pengetni, hanem mint az átkozott tündérnek tetszik vala! De feltevéen, hogy olly tudós, kinek charakteristikája minden papirosszeletke' befirkálása, tudja hogy Camoena alatt a' költői erőt érti más ember személyesítve, 'még is nehéz volna ezen értelmet minden sorában, hol az áll, a' név' helyébe tenni. Magyar Camoena! Német Camoena! az az költőerő! Nevezetes találmány a' dynamologia' mezején! Régi hitünk szerint minden 's így a' költő-erő is mennyiség és miség szerint bizonyosan felette különböző; de, hogy mint valamelly praeexistáló, minden külső behatástól még szűz e r ő, magyar vagy német, angol vagy olasz lehessen: még eddig nem is sejtők. A' szemfényvesztésre felállított tétel a' logika' prismája által való elemeibe felbontva, így áll: Ez és ez birt költő-erővel, de ki hagyá aludni keblében a' nemzeti lángot, „idegen hang-

hoz szokott szíve, elméje:“ 's így tehetett e egyebet, mint a' mit teve? — Én egyedül a' tett'o k a i t támadám-meg, nem látható műveletét; a' költő' indulatját, nem munkáját; 's a' philosophus védnek nem vala szüksége örökké magasztalgatni ezt, csakhogy újra meg újra rossz magyar verseket említhessen. Igen is! ha rosza, írjon helyettök jókat bármi nyelven e' földnek, mert minden rossz ellen a' legőszintébb antipathiánk van; itt az a' kérdés: melly indulat hagyá annyira elfajzani a' lelket, hogy a' melly hangon nyilatnak-meg először ajkai utóbb azon elnémuljanak, 's ki szavakat fiatalsága' virágéveiben a' fülnek olly kedvesen mondogata, most csak göröngyös sorok' eldadogására legyen képes!?

Mielőtt e' czikkelyt elhagynók, néhány szavam van még egyenesen a' R ü g e' írójához. — Ki támadta-meg Romy urat, hogy magát védelmezi? Ki hozta szóba az ő pályáját? Ki kérde őt, miért nem mázoló mindenét magyarul? 's e' mázolásit ki vala szerencsétlen, hogy a' németektől irigyelje? Kinek juthata egy Romy eszébe, midőn, Pyrkerről vala szó? Romy soha sem ejthete a' Gyöngyök' éneklőjén, a' jeles költőn nagyobb kudarczot, mint mikor azt álmo-

dá, hogy erről lévén szó, az ő törpeségére is szállhat egy sugára az emlékezésnek; 's nem szerezhete neki szerencsétlenebb védőt, mint olytat, ki tán csak azért kel védelmére, hogy ön magát tisztogassa. Rummy halálos bünt követe-el nagy védeczén, midőn azt magosságából saját posványába leránczigálja: de e' tett által csak ön magát gyilkolá-meg, mert a' törpének semmisége akkor tűnik-ki, midőn nagyok közé áll. Én arra kérem Rummy urat teljes hazafiúi buzgóságomból, hogy ha lúdtollkoptatásait még sokaig folytatandja, írjon mindenkép, németül és tótul, diákul és görögül, ha tud, csak az istenekért! magyarul ne. Kezes érte, hogy idegen pályáin minden legkisebb megzavartatás nélkül járand, én leszek.

'S melly rövidlátás hozatá-fel ellenem Rummyval a' Leibnitz és Euler' példáját? 'S miért még ezt is meghamisítva? Ezt felhozni akkor kell vala, ha én is XVII. 's XVIII. századbéli magyar törvény- 's természettudósokat és matematikusokat hoztam volna fel. Leibnitz olly korban élt, mellyben a' tudományok' országában a' latín nyelvvel még csak a' francia vetélkedhetett a' párisi akademiák' befolyásából; innen munkái' legnagyobb része latínul vala írva, kisebbike fran-

cziául; a' szentpétervári akademikus Euler'
 tömérdek munkái hasonlókép latín nyelven
 költek, mert ez volt a' szentpétervári akade-
 miának nyelve, egy kisebbet francziául,
 részint a' berlini akademia' évkönyveibe,
 mert ezek francziául folytak, részint olly
 tudomány' (hajóstudomány) körében, melly
 akkor más nyelven még nem igen szólala-
 meg. Mind ezeken nem akadhatott-fel senki,
 mint mi nem akadánk-fel azon, hogy pro-
 fessoraink eddig latínul 's mult századok-
 beli legtöbb történetíróink ugyan úgy írta-
 nak. A' fenn álló intézkedések 's a' kor ho-
 zák azt úgy magokkal. 'S miért nem marada
 az antikritikus a' dolognál? Haller, a' nagy
 Haller latínul és francziául írta tudományos
 munkáit: románjait ellenben 's verseit ön-
 nön hazája' nyelvén; 's a' német nemzet' kö-
 szönete sejtenünk hagyja azon érzést, mel-
 lyel őt minden egykorúival együtt említené
 literaturája' történeteiben, ha ő 's ezek ide-
 gen nép' hangjain szólaltaták vala még kép-
 zelmeik' szülötteit. Tehát a' példa nem ellene
 szól ügyünknek, hanem még mellette.

A' különböztetni tudás, mint az imént
 láttuk, nem legerősebb oldala antikritiku-
 sunknak. Szerencsétlen ügye' még szeren-
 csétlenebb védelmében a' németeket, len-

gyeiek 's francziákat hozza-fel példákul. Jó isten! vajha állna a' példa! vajha olly nagy nemzet volnánk mint a' németek, vagy olly egy mint a' lengyelek, vagy épen számban 's egységben olly nagy és hatalmas mint a' francziák. De ekkor nem volt volna ok panaszainkra, mert a' nemzet' nagysága örzi egyes tagjait az elfajulástól; 's kik külön tekintetekből kivételképen idegen nyelven írnak, sem példa által nem árthatnak, sem az általok okozott veszteség nem olly igen érezhető. De mink felszegdelt, eldarabolt, egyengült nép! környezve egy felől vad, más felől hatalmas népek által, melly egészen mások a' mi viszonyaink, melly különbözők amazokéitól szükségjeink. Nekünk a' nyelv fő palladiumunk, 's ha győződelmét annyi ellenséges behatásoknak közepette féltjük, nem féltünk e nála még többet is: a' nemzet' életét 's olly valamit, mellyet ha nem mondok is, minden épkeblű érteni fog.

„Szerencsétlen nép az — monda éjszaki szomszédaink' egy nagy nevű vezére, midőn a' pozsonyi körökben hiában lesné azon nemzet' hangjait, mellynek országában gondolta magát lenni — szerencsétlen nép, melly nyelvét ennyire elfelejthette!“

Tegyük hozzá: Még szerencsétlenebb, kinek

elfajult fia nem iszonyodik annak védelmét maniává bélyegezni az egész nemzet' szemei előtt. Abból tehát, mi a' megtámadásban ellenünk hozatik - fel, u. m. hogy annyi külön népség lepi számos vidékeinket, nem az foly, hogy ezen nyelvbeli szakadásokat még táplálni 's nevelni, hanem az országos fő nyelv' közzé tétele által inkább csendesíteni 's megszüntetni kell, és e g y nyelvvel, e g y lelket, e g y szeretetet is terjeszteni-el a' haza' minden ajkú lakói közt. „Olvadj-össze, hazám, hogy szét ne olvadj.

II. Fridriket, a' német királyt 's francia író és francia írók' pártfogóját, már másodszor látjuk felhozva 's azért illik, hogy néhány szóra e' pontnál megállapodjunk. Fridrik, úgymond Rummy, nem népe' nyelve iránti hidegségből nem ír németül, hanem mert francziául többekhez szólhata. — Úgy de védi e a' két ok az egyéb iránt jeles embert? A' többekhez szólhatáshoz mindég nyiltan állt a' fordítás' útja is; de mi fogott lenni a' német nyelvből, ha mindenki addig míg nyelve a' francziával fölérne, francziául dolgozott volna? 'S ha a' német nemzet' hálája üdvözlé azokat, kiknek buzgó fardozásai a' szegény megvetett szolgálonak a' királyi udvar' hölgye felett vivák-ki az el-

sőséget: szükséges, hogy neheztelés' érzése szövetkezzék ugyan azon mértékben annak emlékezetéhez, ki azt pillantatára sem méltatá: kivált ha ennek hatalma felűlmulá ezeréit 's példája veszedelmes vala. Mert a' Messias' dalnokának Dániában kelle menedéket keresni, hogy hazáját örökké dicső énekeivel ajándékozhassa-meg, míg Fridrik a' berlíni vár' termeiben francziákat ápola, német fővárosa' keblében egy franczia akademiát pártola, megfeledkezvén népe' nyelvéről, mellynek idegen volt előtte szelleme, meg azon literaturáról, mellyet nem ismert, minthogy ismerni nem ügyekezett. „Von dem grössten deutschen Sohne, von des grossen Friedrichs Throne gieng sie schutzlos, ungeehrt!“ mond Schiller gyengéd szemrehányással, midőn a' győzelem már ki volt víva; egykorú barátjai a' nemzeti nyelv' és míveltségnek keményebben korholák a' jövevények' védurát 's a' panaszt magas állása 's királyi tulajdonai el nem némithaták. Nem ugyan az áll e, kérdi következtetőleg Rummy, a' magyar nyelvről is mi a' német nyelvről Fridrik' korában? Bizonyosan nem. Mert a' németnek sem prosája nem vala még nyolczvan év előtt olyan, mint a' magyarnak van, sem költői nyelve,

de költői sem olyanok. 'S feltéven, hogy még annyira vagyunk hátra, mint Rummy a maga németeivel olly szívesen elhítené, talán valójában el is hiteti: nem az következik e épen belőle, hogy a' jó hazafinak, ki tollában keresi örömeit, mulhatatlan kötelessége minden tehetségével, serényen és serényebben az elmaradás' kudarcza 's veszedelme ellen dolgozni, hogy a' nemzeti halál véletlenül le ne zárja ajkainkat? Hogy pedig ezt megelőzzük, a' melly hévvel ohajtjuk olly bizton reméljük is, ellenére azoknak, kiknek Rummyként e' tűz, e' buzgalom 's e' magyar élet terhökre van. Midőn t. i. Rummy azon időpontig kívánja az idegen zászlókhoz állást szabadnak, majd ha nem csak Europa, hanem a' többi világrész is olvasand magyar könyveket, egyebet kíván e mint örök időkre lerázva látni a' legszen-
tebb tartozás' lánczait? Mert ne higye valaki, hogy másod rendű nép' nyelvének könnyű legyen europai vagy több világrészi kiterjedésre juthatni.

Végezetül, mintegy bucsúzóban még így szólal-fel a' német nyelv' bajnoka: „Ki elég öreg, hogy ön tapasztalásából ismerhesse a' magyar nyelv és literaturáért való buzgóságot 1790-től fogva, tudja, hogy ezen

pseudozelus a' német nyelv ellen ki fog forrni. Vajha az megtörténnék minél előbb. Fascit Deus!“ Mi pedig hasonlólag ismer-
vén e' buzgalmat, mellyet a' sors' sokféle viszontagságai között lefolyt félszázadban sem idő, sem gátlások nem húthettek-el, nem olthattak-ki, egyikével hazánk' fényei-
nek ezt kiáltjuk: Nevezzétek bár e' tüzet bolondságnak: mi e' bolondságért élünk 's érette halni is készek vagyunk. 'S a' haza nem fogja nagy fia' szavát meghazudtolni, az idő pedig bebizonyítja, hogy e' tűzből a' nemzeti jóllét, erő és dicsőség phoenixként fog kikelni. Hogy pedig ez történhessék, irtani kell azt a' mi ellene rakja gátjait, táplál is a' remény, hogy fogjuk.

A' mi Kazinczyt illeti ez egész ügyben, itt nem szükség újra érdekelni, mert azokat részint maga a' bírálat, részint a' tisztelt írónak adott felelet a' felebbi lapokban világosítá-fel vagy czáfolta-meg.

G.

X.

NYILATKOZÁS

K A Z I N C Z Y ' V Á D L A T A I R A .

(Lásd Útjának Pannonhalmára , Esztergomba , Vácra , Pest
1831. 44—50. lapjait.)

Nincs kedvetlenebb érzés , nincs egyszersmind nehezebb helyzet , mint midőn kénytelenségbe tétetünk azokkal ellenkezni , kik tiszteletet , hálát , szeretetet érdemlenek tőlünk . Az én állásom e' helyt midőn a' P a n n o n h a l m i ú t n a k ellenem intézett czikkelyére válaszolnom kell , kétszeresen van megnehezítve , mert nem csak az ellen vagyok kénytelen felszólalni , kinek példája ifju , korom' buzdítója 's vezére volt , kinek pályáját most , midőn férfikoromba lépék , hideg megfontolások után tiszteletre méltónak találtam 's kire késő napjaimba , úgy hiszem , a' hazafiui hála' legszentebb érzelteivel fogok vissza emlékezni : hanem ezen felül akkor kell ellene felszólalnom midőn őt a' nemlét' árnyékai fedik , midőn ajkait

lezárta a' sír 's szavaimra többé nem felelhet. Az igazságszeretet azt teszi törvényül, hogy midőn olly dolgok vétetnek kérdésbe és vitatás alá, mellyeknek valósága felől tisztán meg vagyunk győződve, tegyük félre a' legtiszteltebb személy' ügyét is 's mondjuk - ki mit lelkünk igaznak és szentnek hiszen, mondjuk - ki olly kimélet és tartalék nélkül, mint azt a' védelemre vett dolog kívánja, parancsolja. Illy szempontból kellene nekem e' helyt kiindulnom, 's e' szerint indulnék - ki, ha egy tekintet, mellyet itt előadnom kötelesség, vissza nem tartóztatott volna.

Kazinczy kiadván pánnonhalmi útját, elhagyá Pestet, vissza tért s z é p h a l m i csendébe, hogy háznépe' örömeiben osztozzék 's a' magány' kellemeit élje: de a' magány nem ada neki nyugalmat, a' szeretet háznép nem örömet, mert Pestnek zajából lélekzajt vive magával, mellyet semmi külső öröm le nem csillapíthat és semmi csend. Keblét sötét gond 's egy még kedveltei elől is rejtegetett aggodalom epeszték. E' gond, ez aggodalom el nem hagyta őt, hanem üldözve kísére több hónapokig, kíséré egész augusztus' 22dikéig, melly napon egy rövid betegség kiragadá örökre közülünk. Más fél évvel e' nap után kezembe jutának a'

megboldogult' kézíratai 's közöttök a' Pannonhalmi út is, egy későbbi dolgozásban, mint az, melly apríl' 30d. nyomtatva megjelent. Végig forгатám, 's csodálkozva láttam, hogy a' Kritikai Lapok ellen írt czikkely belőle ki van hagyva. Mit jelent e' kihagyás? Mit azon aggodalom és borongás, mellyet hiteles forrásból véve, imént említék, a' különben mindig vidám 's gyakran egész könnyelműségig derült férfi' lelkében? Ezeket kérdém magamtól 's kérdéseim gyanút támasztva bővebb fontolgatásokra vezettek. Végig gondolám Kazinczy' írói pályáját, végig azon részét kivált, melly polemiái nemű volt, öszvehasználtgattam emlékezetben azon írásait, mellyeket itt és máshol ellenkezői ellen közre bocsátá; öszve a' neologismusi antikritikákat, a' Csokonai sírköve felett támadott pört 's egyebeket 's azt találtam: hogy Kazinczy soha, még mikor legigazságosb ügyeiben igen méltatlanúl volt is vádolva 's lehetett ingerelve, olly dolgokra nem fakadt, mint a' mikre most a' Kritikai Lapok miatt ellenem. Polemiáját mindenkor nemes tartózkodás és méltóság, kímélő szelídség, 's keserű visszatörölások helyett — mellyekre olly könnyen ragadtatik a' lélek — játékos ironia 's el-

mésség bélyegzők, egyedül e' Pannonhalmi út' cikkelye teszen szembeszőkő és csodálatos kivételt. Szabad legyen e' részint factumon, részint okoskodáson épült nyomozásokhoz még azt is említeni, hogy midőn a' wigandi Conversations-Lexikon' ügye vitatás alá vétetett 's a' vitatás két felekezetre osztá íróinkat véleményben, Kazinczy' véleménye — mint egykor világ' elébe jöendő levelei bizonyítani fogják — az anti-lexikonisták' pártján állott 's elannyira, hogy ezeknek némelly felszólalásit kicsapongó örömmel is magasztalná 's íme a' Pannonhalmi út' cikkelye az előbb magasztaltakat most „undok pör“ czímmel jegyzimég 's dolgokat mond, mellyek a' Kazinczy által előbb mind mondott, mind írottakkal homlokegyenest ellenkeznek. Honnan ez incohaerentiák? Mert ha elveink, nézeteink változhatnak is idő' folytával, azt még is, hogy egy sokat tapasztalt 's megállapodott ítéletű férfi' gondolkozása kevés idő alatt egészen ellenkezőre változhassék, nehéz megfogni. Ezeket megfejtetni 's össze egyeztetni nem lehet 's az én hitem, hogy őszintén kimondjam, e' tárgyban ez: A' mit Kazinczy a' Pannonhalmi út' cikkelyében monda, azt nem saját lelke' sugal-

mából és meggyőződése szerint, hanem mások' izgatásából mondotta, olyanok' izgatásából, kik magokat barátinak nevezgeték 's kikről ő lelke' tisztaságában hitte is, hogy baráti. Ezeknek egy részét a' határtalan gőg 's magába már nem férhető pöffedezés, másikat pedig az irígység — ez a' tehetetlenek' betegsége — lázíta - fel a' Kritikai Lapok ellen, minthogy ezekben olly meréseket láttak, millyenekkel eddig magok éltek monopolium gyanánt 's ohajtottak volna kizárolag tovább is élhetni. Mert gőg és irígység nem tűrhetik azt ha valaki melléjük lépett 's velők, ha bár merésben is csupán, egy irányban akar versenyt futni 's még kevésbbé, ha szándékot árul-el azon vakmerősége is, hogy elejökbe hágjon.

Íme tehát az irigy és gőgös áskálók' sugdalásai illy szép gyümölcsöt termettek, hogy jó és balszerencse' mindennemű változásain keresztül hazájának csüggedetlen buzgalommal fáradott, megszáámíthatlan érdemű barátjoknak, a' hetven két évet élt szent öregnek utósó napjait keseríték-el 's azt tevék, hogy, kit a' sors csapásai olly sokképen látogat-tak-meg egy hosszú életen által, annak vég-napjai is gyásszal borúljanak-el 's halálper-czenete fájdalmas legyen és keserű. Mert

nincs kínosabb tiszta lelkű embernek, mint végperczén azt érzni, hogy méltatlanságot teve azokkal, kik őt nem alacsony hizelkedők' módjára, hanem férfiúi őszinteséggel 's érzelemmel szerették; méltatlanságot, mellyet többé még csak bocsánatkéréssel sem engesztelhet-meg, mert attól távollét 's környülmények miatt örökre elzárva az út.

Az lévén tehát hitem 's erős meggyőződése, hogy a' Pannonhalmi út' czikke-lye nem az elhunynak vétke 's az ő botlása egyedül abban áll, hogy magát kígyószegések által hagyta régi méltóságos ös-vényéről elcsábítatni — a' mi megbocsátható, mert a' barátság' álszíne sok erőseket is eltántorított már — 's minthogy ő a' megdicsőült, bár ártatlanúl, végnapjaiban kiszenvedett a' rossz tanács sugalta tettért 's most annyi czímmel érdemel kímélést: én e' helyt az ügyet feláldozom az ő személyének 's elfeledvén sérelmeimet, minden további vitatásokkal, mellyek nem lehetnének nem keserűk, végkép felhagyok, nehogy sírjokban is bolygattassanak a' sokat szenvedett és fáradt ember' hamvai. Neki azok készítették ürmőpoharat végnapjaira, kik magokat élteben barátinak nevezték, az legyen

feleletem és boszúm mind érette mind magamért, hogy őket cselekedetükre emlékeztetvén megmondom a' jelen 's utókornak milyen volt az a' barátság, mellyel ők az elhúnyt iránt viseltettek.

Bajza.

EGYVELGEK.

EREDETIEK 'S KÖLCSÖNZÖTTEK.

I.

Író, művész 's általában minden ember, ki először jelenik-meg a' maga nyilvános karakterében közönség előtt, igen hajlandó hinni, mintha egész világnak nem volna nevezetesebb foglalatossága mint az ő tettei vagy műve felől gondolkodni, beszélni. Cicero mondja magáról, melly fellengő képzeletekkel hagyta-el egykor Rómát még mint ifju, azt hiven, hogy sarjadozó híre már kiterjedt mindenfelé 's mint vala meglepve, midőn azt kellett tapasztalnia, hogy neve a' legszomszédabb vidékben sem ismertetett már.

II.

A' rossz írók világért sem tudnák magokat eltökélni valamelly sornak megégetésére, Newton pedig egyetlenegy czikkelyét gyakran tizszer is általdolgoza.

III.

Én nem akarnám, hogy mind azt írtam legyen, mit gyönyörűséggel olvasok. Individualis tetszés 's okokon épült ítélet két igen különböző dolog.

IV.

A' szigorú de alapos kritika hasonlít a' termékeny záporhoz. A' gyöngé növények eleinten lehajlanak alatta, de csak hamar általa erősödve ismét fölemelik fejöket nagyobb elevenségben mint előbb. Olly literaturai mező termesztethet csak érett, ízes gyümölcsöket, mellyet a' kritikai záporok rendszerint járnak. Ohajtható volna azonban, hogy a' gyöngé sarjadékokat ne felette erőszakos zápor érje, mert őket könnyen letördelhetvén több kárt mint hasznót fog okozni.

V.

A' jól irás' mestersége felette nehéz mesterség. Ha gondolatod van, mond Buffon, mind addig vizsgálj, hányd és vedd meddig nem fénylik; azaz, meddig elmédnek képekben, mellékfogalmakban, következtésekben, szóval minden oldalaiban világossá nem lesz.

VI.

„A' dal virág, így tanít Kazinczy; ha az a' mit mond sem a' fejhez sem a' szívhez nem szól, úgy hogy egyikét vagy másikat hatalmasan illesse; ha nyelve nemtelen, gondatlan, ha ríme nem tiszta, lábai sánták; ha tartalom és forma nem tesznek egy szép egészt; ha bennünket nem kap-ki a' mindennapiság' köréből szebb poetai régióba, ha nem zörgő visító szavaival akar megcsalni

— ki fog kapni az illy dalon? Prosát sem tudunk írni, hogy dolgozásaink a' bő beszédűség' vétkétől menteknek ítéltessenek 's ezért van annyi rossz, annyi szenvedhetetlen dalunk. Ha ki erre meg nincs híva, írjon azon könnyebb nemekben, mellyeket Horátz félprosának nevez. Egy hibátlan dal ér annyit mint egy nagy munka. De kíván is annyi izzadást." — Hasznos intések ifju verselőinknek 's általában sok lelketlen dalférczelőknek, kik bennünket úton útfélen kísértének.

VII.

Vannak tudósok, kik Ptolomeus' gályájához hasonlítanak, mellynek 100 evezője, 3000 katonája, 400 matróza, 4000 rabszolgája volt; de olly lassú, nehézkes, ügyetlen mozgásu vala, hogy tengerre vinni 's hasznát venni nem lehetet; csupán arra való volt, hogy mint rendkívüli csoda a' nép által bámultassék. — Az ismeretek' sokasága 's azoknak haszonra fordíthatása között nagy a' különség. Több tudós ember van a' világon, mint éles ítéletű, mind a' mellett hogy amaz ennek előmozdítója.

VIII.

D' Alembert azt ajánlja az íróknak, ügyekezzenek gondosan elrejtteni mennyibe került munkájok' készítése.

Lord Byron egy ifju költőhöz, ki nyomtatásban megjelent verseit neki ajánlá, a' következő levelet írta volt, mellyet mind szépsége mind tanúságai miatt hazánk' íróival közleni nem lesz szükségtelen.

Febr. 20. 1814. — Uram! Foglalatosságim 's Londontól néhány nap óta távollétem nem engedék, hogy az úrtól vett munkáért 's benne nyilatkoztatott szivességeért köszönetet tegyek, teljesítem tehát azt ezennel, kérvén az urat, vegye jó szívvvel szerencsekívánatimat mind a' munka mind pedig szerzője iránt. Á' költemény, úgy tekintve mint ifju író' műve, magas képzeleteket gerjeszt az úr' elméje felől 's jövőndőre még többet ígér; 's én nem igen emlékezem, hogy valamely írótól első munkát olvastam legyen, melly kedvezőbb jóslatokat hozott volna magában. Nem tudom, van e szándéka az urnak költői pályáját folytatni 's azt kérdeni nincs is jusom, de bár melly czélt fog az úr természeti idomainak kitűzni, erősen hiszem, hogy ha azok tiszteletes különböztetést nem nyerendenek, egyedül magának foghatja vétkül tulajdonítani. A' szerencse szükségképen az önviselettől függ; a' hír csak szomorú pótléka lehet a' lelkiösméret

szemrehányásinak. De engedjen-meg az úr, hogy illy mentori fontos árcczal szólok egy férfiúhoz, ki talán nem sokkal ifjabb nálam: mindazáltal, ha én e' tekintetben különös elsőségre nem emelkedhetem is, a' sors úgy akarta, hogy igen sokat tapasztaltam 's nem egy hanem több éghajlat alatt, 's hogy igen drága ismereteket vásárlottam, mellyek hihetőleg minden másnak hasznosbak volnának mint magamnak. De én az úrhoz csak mint író akartam szólni 's így nem távozhatom-el levelem' czéljától. — Első, mire egy ifju írónak készen kell magát tartania 's mit legkevesbbé tudtúrni, a' kritika. Én sem tűrhettem. Esztendőök 's több szerencseváltozások mentek által fejemen 's meg kell val-lanom, nem emlékezhetem vissza fájdalom nélkül. Most, miután több nyúgalommal lehet meggondolnom a' dolgot, úgy találom, hogy boszúm tovább ment mint a' mennyire a' felhívás just adott.....Igaz, hogy ifju valék: ez mentségül szolgálhatott azok előtt, kiket megtámadtam — ön magam előtt nem. A' legjobb felelet minden kritikára ebben áll: j o b b a n í r n i. Ha ekkor sem akar-nak ellenségeink igazságosak lenni, az lesz a' világ. Egyéb iránt pedig ez által soha se hagyja magát senki elrettentetni....El-

lenkezőkre találni még nem annyi mint legyőzetni, ámbár a' félénk szívű hajlandó a' legkisebb bőrkarczolatot is halálos sebnek hinni. Dr. Johnsonnak egy gondolata volt, melyet emlékezetben kell tartani. „Még egy író sem halt-meg, úgymond ő, más írásai, hanem egyedül magáé által.“ — Kivánám az úrnak, hogy a' legkisebb akadályokra találna; de ha csakugyan akadályokra talál, által fogja látni, hogy rajtok keresztül kell esnie. Természetes az, hogy egy ifju lángszellemnek első gondolata, az akadályokat letiporni — olly dolog, mellyben szempillantatig valami kedves van, de később másként van az; én e' helyt a' szerző' tulajdon nézeteiről szólok, mit mondjanak vagy gondoljanak mások, az, rám nézve legalább, csak másod rendű gondolat, mert közönséges maximát ebben feltalálni nem lehet. Ismétlem köszönetemet kedves ajánlékáért 's van szerencsém maradni az úrnak szolgálója: Byron.

X.

A' köz életben sokszor mondatik: Gáncsolni könnyű, de jobbat csinálni nehéz. A' szóban van igazság, csakhogy azt a' kritika ellen felhozni nem lehet, mert teremtmő erő 's éles ítélő tehetség két különböző idomai

a' léleknek. Tieck nehezen fogna olly Wallensteint készíthetni mint Schiller, de azért hányan fognak olly jó 's nyomos ítéletet írni Wallenstein felől, mint ő? —

XI.

A' mi eddigleni kritikusainknál divatban van az írókat jó szándékokért is megdicsérni. Szabad legyen erre azon megjegyzést tennem, hogy az illy kritika az író az emberrel téveszti össze, a' mi annál vétkeesebb botlás, minthogy épen ezen kritikusaink kiáltozzák minduntalan, hogy a' személyt el kell választani az írótól. Lett legyen nekem bár mi szép, nagy, dicséretes szándékom, ha munkám, melly által azt elérni törekedtem, silány leve, a' kritikának nem érdemlem kiméletét 's még kevésbbé magasztalásait. Szegény író az, kiben csak jámbor szándék van.

XII.

Senki sem tudhatja mi fogott volna belőle válni elődei nélkül. Még az is, kivel kritikai villongásban áll, egyike lehetett mestereinek.

XIII.

Kazinczy 1818ban értékezései egyikében ezt írja: A' mi publicumunk nem szokhatik a' recensiókhoz 's a' tollcsatáktól irtózik; 's

azt nagyon lehet sajnálnunk. Egy szer sem teheti gondosabbá dolgozóinkat mint az igazságos 's ollykor éles, csipős recensiók 's a' homályban álló dolgok soha sem jutnak inkább tiszta fényre, mint midőn íróinkat a' vizsgálat alatt az ellenmondás' tüze ingerli. A' kik a' német literatura' történeteivel ismeretesekek, tudják, hogy azt a' maga lomha csúszásaiból az a' pör kapta - ki, mellyet Bodmer kezde Gottsched ellen, és hogy az öt esztendő alatt többet halada, mint fél század alatt fogott volna különben. Lehet ellenkezni nemességgel is, 's a' tollcsaták egyedül akkor gyalázatosak, midőn gyalázatosan viseltetnek a' személy nem az ügy miatt. A' rossz író a' járni még csak kezdő gyermekhez hasonlítják 's arra emlékeztetnek bennünket, hogy az illyen később tanul-meg járni, ha botlásiért mindég megverik. A' felvett kép nem helyes, én a' rossz író a' inkább a' színjátszóhoz hasonlítanám, a' ki vagy azért mert restel tanulni, vagy mivel nem érti, hogy extemporálása a' mívelt ízlésű publicumot nem mulathatja 's talán azért is, mert hivatlan szolga Thaliának 's Melpomenének templomában, rosszúl játszik; az illyennel épen nem rossz dolog éreztetnünk, mit érdemel, mert az intés mind

magának mind társainak használ a' publicum' ízlését pedig tisztítja. Ne azon legyünk, hogy sok íróink legyenek, hanem hogy jók 's az aegyptusi isten' tiszteletét haraggal tekinteni, annak oltárát feldönteni nem vét-
kes dolog.

XIV.

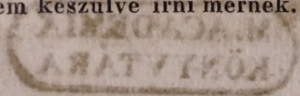
Pope azt mondá, hogy a' költőnek — én általában azt, hogy minden írónak — egyik dicséretre legméltóbb mestersége a' törleni tudásban áll. Ha ezen törleni tudás nagy mesterségét sokan értenék, úgy csak azon praedicatori kritikákra volna szükség, mellyet mind Almási Balogh Pál, mind pedig Sámuel nagyon ajánlanak, de egyik sem gyakorol.

XV.

A' jó könyvet hasznos sőt szükség többször olvasni, mert ha a' tárgy ugyan az marad is: de az olvasó individuum évenként, hónaponként, sőt naponként változik.

XVI.

Rousseau azt mondá: Ha még olly nagy elmével ajándékozott is meg valakit a' természet az írás' mesterségét tanulnia kell. — Becses intés sok magyar íróknak, kik írói pályára nem készülve írni mernek.

XVII.

Drydennek sokszor vetették szemére irigyei a' plagium' vétkét. D. Gorth ezt felelé helyette: Ő úgy teszen mint némelly gazdag dámák, kik szegény gyermekeket fogadnak magokévá, hogy szebben öltöztessék őket mint szüléik. — A' jó író' kezei között a' régi gondolat is újja leszen; az előadás' bája által. Ha Vályi Nagy Ferencz jobban fordítá vala Homért Kölcseynél, tűr-tük volna benne a' plagium' vétkét is, holott most nem csak Kölcsey, hanem minden olvasó által keményen rovathatik meg.

XVIII.

Én azt kívánnám, hogy a' kritikától sehol se legyen ment senki. Ez felette nagy előmozdítója az ideák' terjedésének. Azonban, kiben volna olly kevés önszeretet, ki azt valaha el tudná magával hitetni, hogy olly valamit írt legyen, a' mi minden kritikán alúl van 's ki is kívánhatná ezt tőle? Felül állni ellenben minden kritikán, illyetén álommal csak az igen gyenge ítéletű fogja magát kecsegtetni.

Bajza.

